

ΠΕΡΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΣ

(να οργανωθούμε)

Του Γιώργου Μανιάτη
Στον Μάνο Χατζιδάκι

ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Πρόλογος είναι τό τελευταίο πράγμα πού γράφεται. Άς είναι λοιπόν και τό πίο χθαμαλό: αυτό πού μπορεῖ κανείς νά παραβλέψει.

Όστε, από τήν άποψη τῆς διατύπωσης, τό Περί Όργανώσεως εἶναι γιατί, αλλά από - πίο - πολύ -πλοκή - άποψη. Περιγράφει μία μουσική περιπέτεια κι ἔτσι μία πρόταση τρόπου ζωῆς γιά Έλληνες. (Οί Μοῦσες - σημείωσα άλλοτε - εἶναι ἑλληνική θεότητα). Ἐτσι, τό «γιατί» αυτό προβάλλεται σάν Έλληνικό Μανιφέστο ἢ Έλληνική Διαθήκη, παρ' ὅλο πού εἶναι γιατί.

Τό κυρίως γραπτό γράφτηκε τήν άνοιξη τοῦ 1975, και ἔτυχε κάποιας διόρθωσης τό φθινόπωρο τοῦ ἴδιου ἔτους. Τό Α' του μέρος δημοσιεύτηκε στό Σῆμα ἀρ. 21, τόν Φεβρουάριο τοῦ 1978. Ἐπειδή ἔκτοτε παρήλθε κάποιος καιρός, τό Α' ἐκείνο μέρος παρατίθεται ἐκ νέου στήν παροῦσα ἔκδοση.

Τό κείμενο πρωτοδιατυπώθηκε γιά νά ἀφιερωθεῖ στόν Γιάννη Ξενάκη. Ἐπί τοῦ πιεστηρίου πρότεινα στόν ἐκδότη τοῦ Σήματος νά ἀλλάξει ἢ ἀφιέρωση και τό γραπτό νά δωρηθεῖ - ἐξ αἰτίας τῶν ἐπιθέσεων πού ἀντιμετώπιζε τότε τό Γ' Πρόγραμμα - στόν Μάνο Χατζηδάκι. Ἐτσι και ἔγινε, μέ τήν ἐνθουσιώδη συναίνεση τοῦ ἐκδότη του Σήματος.

Οί ἀντιρῆσεις μου γιά τή μουσικοχορευτική πολιτική τοῦ Γ' Προγράμματος δέν εἶναι λόγος γιά νά ἀποσύρω αὐτή τήν ἀφιέρωση. Ἐμμένω σ' αὐτήν, και γιά τούς ἴδιους λόγους.

Πάντως τίς εἰσηγήσεις μου γιά μία ἑλληνικότερη μουσική πολιτική, ζήτησα νά τίς ἐκθέσω στόν Μάνο Χατζηδάκι αὐτοπροσώπως, αλλά ἀπέτυχα, παρά τήν ἐμμονή και τήν κάποια ἐτοιμότητα πού ἔτυχα. Δέν ἔγινε δεκτός. Ἐτσι πάντως, ἐξηγεῖται και ἡ καθυστέρηση πού ἐπωμισθήκαμε, και ἐγώ και τό Σῆμα, στή δημοσίευση τοῦ Β' μέρους τοῦ Περί Όργανώσεως. Αυτό ἄλλωστε δέν εἶναι τό ἐντελῶς τελευταίο, γιατί πλῆθος σημειώσεις, ἐπί τοῦ ἴδιου πάντοτε θέματος, ἔχω κρατήσει ἀπό τήν ἐποχή πού ἄλλαξα πλευρό και ξέχασα νά γράφω.

Τό συμπλήρωμα μέ μαύρους χαρακτήρες πού ἐνισχύει τό κυρίως κείμενο τό ἔγραψα, ἀγράμματος πιά, τώρα, στίς 8 Νοεμβρίου 1979.

Πλῆν τῶν δύο λυρικῶν ἀσμάτων πού εἶναι παλιά, οί σκωπτικοί στίχοι ποιήθηκαν, και ταιριάχτηκαν μέ ρυθμό και μελωδία, μεταξύ 1973 και 1975. Ἀπανωτές διορθώσεις και στό ἐπίπεδο του στίχου και στό ἐπίπεδο του ρυθμοῦ - ὄχι τῆς μελωδίας -, ἔφεραν τά ἄσματα ὡς ἐδῶ.

Γιώργος Μανιάτης
23 Νοεμβρίου 1979

Οί καλοί ὀρισμοί κάνουν τούς καλούς φίλους
(ὁ γράφων)

Έχει ο γράφων στο Μίδα (1968-71) εξηγήσει τί είναι ή επιβίωση μέσω της συγγραφής, τό νά - δηλαδή - καθίσταται ένας συγγραφέας «συγγραφέας περισσότερο ακόμη κι απ' όσο είναι θνητός». Κί' ότι ο τρόπος νά του συμβεί αυτό «άντί νά καταποντιστεί, είναι νά [διά της συγγραφής] γεννηθεί λίγο ακόμη». Αυτό ήταν τό μύχιο θέμα καί στό πρωτόλειό του, τή Λεγεώνα (1957-61) : τό νά γεννηθείς από μόνος σου, μεσ' απ' τήν ξρημο, καί τό νά επιβιώσεις από τή συγγραφή. Άλλωστε όταν ο γράφων, στό στρατολογικό γραφείο της Λεγεώνας των Ξένων στη Μασσαλία, ζήτησε ν' αλλάξει όνομα καί νά λέγεται όπως τόν ξέρετε, πράγμα πού σημείωσαν, γιά νά παρατηρήσουν όμως : «Άλλά αυτό είναι έτσι κι αλλιώς τ' όνομά σας», αυτός διευκρίνησε : «Όχι γιά τούς ίδιους λόγους». Διότι - λένε πάλι οί σελίδες του 1965 πού δημοσιεύτηκαν στό «Σήμα» Ν° 9, καί πού στό έξής θά τιτλοφορούνται : *Νά αποσύρσαι, αυτό είν' ή αγάπη* : «Είναι ατιμωτικό νά γεννιέσαι μόνο απ' τούς γονείς σου. Υπάρχει τό αίτημα νά γεννηθείς καί μόνος [...] - καί γιά δεύτερη φορά». Καί τί πράγματι ποιά γελοϊοστόν άνθρωπο απ' τό νά μήν έχει λόγο πάνω στην προέλευσή του καί σέ τίποτε σχεδόν απ' ό,τι αποτελεί τήν ταυτότητά του; Διότι δέν γεννιόμαστε τά χρόνια πού θέλουμε. Ούτε στόν τόπο καί στό περιβάλλον πού θέλουμε, κι ούτε απ' τούς ανθρώπους πού θέλουμε. Ριχνόμαστε έδω, καί μία σειρά ιδιότητες πού θά έπρεπε νά ναι καρπός κατάκτησης τίς βρισκουμε έτοιμες καί απλώς τίς φοράμε. Διότι γεννιόμαστε γεννημένοι. Τί δουλειά είχε ο γράφων παρακαλώ νά γεννηθεί στην οικογενειά του; Έδωσε καμία άφορμή; Ή μήπως ή οικογένεια αυτή χρωστούσε πάλι τίποτε; Υπάρχει λοιπόν «μανία γιά αυτογέννηση», αναφέρει τό *Ρίζα όκνη, δέντρο άπρόφταστο* (1968), όπως υπήρξε, γιά τό ζωο πού - μέ τό νά μιλήσει μέ νέο τρόπο - εξανθρωπίστηκε, «άνεξήγητη ανάγκη νά γίνει άνθρωπος πού άλλωστε τήν έχουμε ακόμη τώρα». Καί ή *Συν-έν-τευξη* (1973), εξηγεί ότι «ή πρέπει νά αλλάζει κανείς όνομα ή πρέπει ν' αλλάζει πρόσωπο. Άλλιώς ή σχέση όνόματος-προσώπου σαπίζει καί, όχι τίποτα, αλλά ζέχνει». Καί προπαγανδίζει τό έργο αυτό ποικιλοτρόπως τήν προσχώρηση στό «κλιτό μέρος της ψυχής», δηλαδή τίς διαδικασίες της αυτογέννησης. *Η Μυθολογία του Ένός*, (-1965), πού πρόκειται τώρα νά δημοσιευτεί, είναι ακριβώς «κλίσεις», όλισθήματα δηλαδή, «πρός τό άλλο -, στό επίπεδο των τρόπων, ένω ένα δημοσίευμα στην «Ελευθερία» - (2 Μαΐου 1965) λέει ρητώς ότι ο γράφων «γεννήθηκε στά είκοσιδύο του». Η βάπτιση — έφιστάται ή προσοχή του κοινού — είχε λοιπόν προηγηθεί της γεννήσεως. Ο γράφων βαφτίστηκε δεκαοκτώ έτών καί γεννήθηκε είκοσιδύο. Βάπτιση, λέγεται έδω τό νά αξιωθείς όνομα. (Διότι τό όνομα όφείλει ν' αποτελεί επίδοση, εάν τουλάχιστον πρόκειται ο κάτοχος νά είναι καί νά λέγεται, κι όχι αυτό πού λέγεται νά τό όφείλει. Χίλιες φορές νά χρωστάει κανείς της Μιχαλούς, παρά νά όφείλει του όνόματος). Γέννηση λέγεται - μέ όλη τή μακροθυμία πού αξιώνουν οί καλοί όρισμοί - τό νά μεγαλώσεις τό έθνος σου, κι ει δυνατόν καί τά άλλα έθνη.

Η σκέψη πού εκτέθηκε έδω είναι σεβαστή από τό γράφοντα όχι γιατί τήν έκανε, δέν είναι δά ή μόνη σκέψη πού έχει κάνει, αλλά γιατί είναι ή σκέψη

πού δέν ἔπαψε σχεδόν νά γίνεται, ἀφ' ὅτου ἔγινε. Καί πάλι, ὑπογραμμίζει τή σταθερή παρουσία τοῦ εὐεργετικοῦ αὐτοῦ δαίμονα κατά μῆκος τῆς ὑπάρξεως. Ὅχι γιά ν' ἀναμιχθεῖ στή δουλειά τῶν κριτικῶν, πού ἀπαξιούν βέβαια νά διακρίνουν τέτοιου εἶδους ἐργαλεῖα στά ἔργα γύρω τους (διότι παραγνωρίζουν τήν πολύ εἰδική σχέση τοῦ λειτουργήματός τους μέ τίς ἐθνικές ἀνάγκες), ἀλλά γιά νά ἐπισημάνει ὅτι καί ἡ πυρηνική αὐτή πίστη, προκειμένου νά συντελεστεῖ τό ἀπροσδόκητο, κατέπεσε. Αὐτό ὅμως πού εἰπώθηκε ἐδῶ, καί πού δέν εἰπώθηκε παρά γιατί βρῆκε ἐπαλήθευση, δέν εἶναι γιά τή χώνεψη. Αὐτό διαψεύδει τόν Ἡράκλειτο, θέλει νά πεῖ : δέν ἀληθεύει ὅτι ἐάν μὴ ἔλπηται, ἀνέλπιστον οὐκ ἐξευρήσει... Ἡ ἀπελπισία δέν ἀποκλείει τήν εὐρεση. Μόνο ὁ πανικός τήν ἀποκλείει.

Ὁ γράφων γνώρισε τή φρίκη τῆς ἀποστράτευσης, τῆς ἀποσπάσεώς του δηλαδή ἀπό τό δέντρο τῆς ὀργανωμένης ζωῆς (σκέψης), καί ἔζησε, αὐτά τά χρόνια, χωρίς σχέδιο ζωῆς. Ἀγάλλεται ἐδῶ. Διότι δέν καταδέχτηκε νά παρηγορηθεῖ ὅπως τινές τῶν φίλων του στά στρατόπεδα ἀνοχῆς δεξιά καί ἀριστερά. Ὅταν χάσεις μία φορά τίς πεποιθήσεις σου τίποτε δέν δικαιολογεῖ νά καταταγεῖς σέ ἄλλες. Αὐτό εἶναι ψυχική ἀκολασία καί τό αἴτημα γιά ἐνότητα στήν ψυχική διάθεση παραεῖναι ταπεινωτικό γιά νά τήν κολάσει. Ἐδῶ λοιπόν ὁ γράφων παύει νά ἀγάλλεται καί στενοχωρᾶται. Διότι ἐπίσης φαίνεται ὅτι ἡ «σωτηρία τῆς ψυχῆς» προκαλεῖ ἀγκυλώσεις στό πνεῦμα. Δέν εἶναι λοιπόν παράξενο ὅτι κατευθύνει σέ νοσηρούς τρόπους σκέψεως καί κατασκευές τοῦ τύπου «ἐλληνοχριστιανική πατρίδα», κάτι δηλαδή σάν: κρᾶσις ἐλαίου καί ὕδατος, ἤ: ἕνα βόδι κι ἕνα ἀστεῖο πόσα μᾶς κάνουν. Προφανῶς ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς εἶναι χασομέρι, ἀλλά ἰδού καί τά λύτρα : Δέ λυμαίνονται οἱ τινές αὐτοί τῶν φίλων τά ἑλληνικά γράμματα, ἀρχαῖα καί εὐρωπαϊκά, παρά γιά νά συμπαρατάξουν μέσα τους (ἀλλά καί ἔξω τους), τήν Ἑλληνίδα θεόν, τήν καί πολιούχο αὐτῆς τῆς πόλεως, μέ τήν στρατηγὸ ... Μαρία. Τήν Παρθένο τῆς Σκέψεως, μέ τήν παρθένο ἀπό κάθε σκέψη. Καί δέ θά ἄξιζε νά καταπιάνεται κανεῖς μέ τέτοιες ἐπιδόσεις, ἂν δέν τίς εἰσέπραττε τό ἴδιο τό κράτος - ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐχθρὸς του ἔθνους. Τό κράτος στήν Ἑλλάδα ἔχει χαρακτήρα ρωμαιοτουρκοχριστιανικό καί πρέπει, μέ τό καλό ἢ μέ τό κακό, νά ἀνατραπεῖ. Μέ τό καλό, μέ τή βοήθεια δηλαδή τῆς κυβερνήσεως, εἶναι ἀπείρως προτιμότερο.

Κάθε ἐπιμιξία τοῦ «ἐλληνικοῦ» μέ τό «χριστιανικό» θά ἦταν πρῶτα πρῶτα κλαυσίγελως, ἂν δέν ἦταν τραγέλαφος. (Τό χειρότερο πρᾶγμα πού εἶχε ὑπ' ὄψη του ὁ Χρυσόστομος ἦταν τό γέλιο. [Ἐξ οὗ ἡ ὄλη κακοσμία τοῦ στόματος]). Ἦδη οἱ Ἕλληνες ὑφίστανται τό βάπτισμα, πού εἶναι ἐπεῖγον ἐθνικό καθῆκον τους νά ἀποβάλουν, γιατί τούς ἐνσταλάζει, ἐξ ἀπαλῶν δέ ὀνύχων, τήν αἴσθησι τοῦ πνιγμοῦ, ἀπό τήν ὁποία καί πάσχουν κατά κύριον λόγο. Τό βάπτισμα εἶναι αἰχμαλωσία, καί ὡς τέτοια πάντοτε χρησιμοποιήθηκε: ὄργανο ὑποτάξεως πληθυσμῶν. Σφραγίζουν μ' αὐτό τούς ἀνθρώπους ὅπως σφραγίζουν καί τά κτήνη - γιά νά ἀνήκουν. Ὅλες οἱ ὑποδουλώσεις ἔγιναν μέ τό λεγεωνάριο καί τόν Ἱεραπόστολο ἀπό κοινοῦ - ὁμοῦ τή λόγχη καί τήν κολυμπήθρα. Δέτε λίγο αὐτή τήν κολυμπήθρα καί τό νήπιο ἐντός της ἂν δέν εἶναι ἀτόφιο τό καζάνι τῶν ἀνθρω-

ποφάγων. Από κει βγαίνουν οι νερόβραστες ψυχές. Υπήρξε λοιπόν, τό βάπτισμα, πρώτης τάξεως έργαλειο, στά χέρια του καίσαρα, του σουλτάνου και του τσάρου. Ο σουλτάνος μάλιστα διέταξε νά μαστιγώνουν τούς χριστιανούς πού ζητούσαν ν' αποβάλουν τό βάπτισμα και νά εξισλαμιστούν. Τούς προτιμούσε βαφτισμένους, αφού τούς χρειαζόταν δούλους. Τό βάπτισμα είναι αιχμαλωσία της ψυχής. Όταν τό πάθεις πρέπει απαραίτητως νά «σώσεις τήν ψυχή σου», νά προσκυνήσεις. Πρέπει ιδίως νά μετανοιώσεις. (Τό νήπιο τῶν πέντε μηνῶν ὀφείλει νά μετανοιώσει). Ο σουλτάνος δέ θέλει τίποτε περισσότερο ἀπ' αὐτό. Ποιοι λοιπόν σουλτάνο προσκυνοῦν τόν εικοστό αἰῶνα οἱ Ἕλληνες γιά νά τούς μπολιάζεται ἔτσι δά ἡ ψυχολογία του ὑποτελοῦς;

Μιλοῦν γιά τετρακόσια χρόνια δουλείας. Είναι στοιχειῶδες ἔθνικό χρέος ἡ πρόταση αὐτή νά ἐκλείψει ἀπό τά ἑλληνικά. Ἡ δουλεία ἀρχίζει μέ τό βάπτισμα. Ο χριστιανισμός δέν είναι καν κάποια ἐκδίκηση τῆς Ἀσίας, μία ἀπάντηση στήν κατάκτησή της ἀπό τό πνεῦμα τῆς Ἑλλάδος. Γιατί δέν τῆς ἦρθε τῆς Ἑλλάδος ἀπό τήν Ἀνατολή αὐτή ἡ θρησκεία, μά ἀπό τή Δύση. Μέχρι τά μέσα του δου μ.Χ. αἰῶνα ἡ Ἑλλάδα και ἡ Κρήτη ἀνήκαν στή δυτική Ἐκκλησία - στή Ρώμη. Ἀπό τό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως ἐξήρτησε τήν Ἑλλάδα ὁ Λέων ὁ Ἰσαυρος (πράγμα πού ἄλλωστε ὑπῆρξε ὀλέθριο). Ἡ Ἑλλάδα ἦταν πάντοτε ἀνοιχτή στους θεούς, και γιά τήν εἴσοδο και γιά τήν ἔξοδο. Ο θεός του χριστιανισμοῦ δέν είναι ὁ μόνος βαρβαρικός θεός πού ἔγινε δεκτός και λατρεύτηκε στήν Ἑλλάδα. Είναι ὅμως ὁ μόνος θεός πού ἡ Ἑλλάδα παρέλαβε ἀπό τούς βαρβάρους ὡς ὑπόδουλη, πού κατά συνέπεια δέν τόν παρέλαβε καν ἄλλά τῆς ἐπεβλήθη, ἀπό τόν κατακτητή. Ο χριστιανισμός ἦταν μία θρησκεία δούλων πού ὁ κατακτητής μετέτρεψε σέ θρησκεία γιά δούλους. Ὡς θρησκεία δούλων παρουσίαζε ἐνδιαφέρον. Ὡς θρησκεία γιά δούλους εἶχε χρησιμότητα. Ἐξακολουθεῖ λοιπόν νά ἔχει; Χάριν ποιοῦ σουλτάνου;

Τήν Ἑλλάδα ἀφάνισαν τρία δεινά (πού δέν ἀφάνισαν τόν ἑλληνισμό) : ἡ καθυστέρηση στήν πολιτειακή ἐξέλιξη, ἡ ἐξάπλωση (στήν Ἀνατολή), ἡ ὑποταγή (στή Δύση). Ο ἑλληνισμός ἐπέζησε τῶν δεινῶν αὐτῶν. Τί λοιπόν τόν ἀφάνισε; Τό βάπτισμα. Ο γράφων πού βαφτίστηκε μόνος του ξέρει πολύ καλά τί λέει ἐδῶ. Λέει : Χωρίς τόν ἐξελληνισμό τῶν μυστηρίων εἶναι ἀδύνατος ὁ ἐξελληνισμός τῶν Ἑλλήνων και ἀσυντέλεστο τό θαῦμα του Εἰκοσιένα. Οἱ Ἕλληνες ὀφείλουν νά ἀναλάβουν στόν τομέα τῆς λατρείας αὐτό πού ἔφεραν σέ πέρας ὡς πρὸς τή γλώσσα τους. Διέσωσαν τή γλώσσα τῶν Ἑλλήνων κι ἔδωσαν στήν ἀνθρωπότητα κάτι πού καλά κάνει νά τῶχει και πού χωρίς αὐτούς δέ θά τό εἶχε. Ὀφείλουν τώρα νά ἀποτινάξουν τόν ψυχικό ζυγό πού τούς στοιχίζει τό βάπτισμα, νά ἐλευθερώσουν - οὔτε λίγο, οὔτε πολύ - τό αἰχμάλωτο ἀκόμη εἰδικόν βάρος αὐτοῦ του ἔθνους : τό εἰδικόν βάρος τῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλά ἓνα ἔθνος βαφτισμένων δέ λυτρώνεται εὐχερῶς ἀπό μολιάσματα ὅπως τό βάπτισμα και δέ φτάνει στό εἰδικόν του βάρος χωρίς ἀγωνία. (Ἀναφέρεται ὅτι ὅταν οἱ Γερμανοί ἄρχοντες ἀποφάσισαν ν' ἀποδώσουν ἐλευθερία στους δούλους, οἱ δούλοι ἐπαναστάτησαν ἐναντίον τῆς ἀποφάσεως). Ἡ ἀποβο-

λή του βαπτίσματος θά δημιουργοῦσε τερατώδες κενό πού μόνο ἓνα νέο, ἑλλη-
νικό ὁμως αὐτό, «βάπτισμα» - βάπτισμα γιά ἐλευθέρους - θά μπορούσε νά ἀ-
ναπληρώσει μέ εὐπρόσδεκτες συνέπειες. Εἶναι λοιπόν ὅλο τό ζήτημα, ἡ ἐνστά-
λαξη ἑλληνικῆς εὐσχημοσύνης στίς ψυχές τῶν Ἑλλήνων (στή θέση τοῦ βαπτί-
σματος). Πῶς ὁμως νά γίνει αὐτό σ' ἓνα ἔθνος μέ - πρῶτα πρῶτα - ἀνισόροπο
γυναικεῖο φύλο; Ἡ ἀγάπη πρὸς τήν πατρίδα προκύπτει ἀπό τήν ἀγάπη πρὸς τή
μητέρα, δίδαξε ὁ Πυθαγόρας, καί ὁ γράφων εἶναι βέβαιος γι' αὐτό. Τί Ἑλλάδα
λοιπόν ν' ἀγαπήσεις μέ μανάδες χριστιανές - σχεδόν περίπου Τουρκάλες; Ἄν
αὐτό ἦταν δυνατό, θά εἶχαν ἀγαπήσει τήν Ἑλλάδα καί οἱ βυζαντινοί Πατέρες.
(Κατά κανόνα οἱ Πατέρες ὑπῆρξαν μητρικά κατασκευάσματα). Ἡ Ἑλλάδα βρι-
σκεται, γιά πολύ ἀπτούς λόγους, σέ ἀπελπιστική ἀνάγκη : στήν ἀνάγκη νά γί-
νει ἀπειλητική, γιά Δύναμη ὅπως οἱ Ἡνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς. Αὐτό
μπορεῖ νά ἐπιτευχθεῖ μέ πράξεις ὑψηλῆς ἐμπνεύσεως, πού θά φορτίζονται καί
ἀπό τήν παραδειγματική τους ἀξία. Ἡ ἀπειλή ὅτι ὁ ἑλληνικός στρατός θά κα-
ταθέσει τό σύνολο τῶν ὄπλων καί θά ἀποστρατευθεῖ σύμπας, εἶναι ἡ μόνη ἀ-
πειλή πού μπορεῖ νά ἀνησυχήσει τίς Ἡνωμένες Πολιτεῖες. Ἄντ' αὐτοῦ μιλοῦν
γιά τήν Τουρκία καί ἐξαντλοῦν τόν πατριωτισμό τους σέ μπανάλ προσπάθειες
ὅπως : νά ἐπιτευχθεῖ πολεμική ἐτοιμότης. Πῶς παράγεται κάτι τέτοιο, δέν τούς
ἔρχεται νά τό ἐξετάσουν. [Ὁ γράφων διατείνεται ὅτι ἡ πολεμική ἐτοιμότητα ἐ-
νός ἔθνους εἶναι ἀπολύτως ἀνάλογη μέ τή μουσική του ἐτοιμότητα]. Ἄν δηλα-
δή ρωτήσῃ κανεῖς : Κύριε πρωθυπουργέ (σώφρων ἄνθρωπος φαίνεται - ἴσως ὁ
πλέον σώφρων, ἀκολουθούμενος ἀπό τόν κ. Ἡλιοῦ), ἡ κύριε ὑπουργέ τῆς Ἐθνι-
κῆς Ἀμύνης (εἶναι καί συγγραφεύς) : Σέ τί συνίσταται αὐτό γιά τό ὅποιο οἱ Ἑλ-
ληνες ὀφείλουν νά...— χαμηλοφώνως: πῶς ὀρίζετε ἐσεῖς τήν Ἑλλάδα; - εἶναι
ζήτημα ἄν εἶναι σέ θέση νά μήν κοιταχτοῦν μέ ἀμηχανία.

Ὁ γράφων δέν εἶναι καν ἀρμόδιος. Ἐθνικός μόνο, καί μετέωρος ἀπό τῆς
ἀποστρατεύσεώς του (1971). «ἀπέχων ἐξίσου ἀπό παντοῦ». Ὅπως τό διατυπώ-
νει, ἀπέχει καί ἀπό τή δημιουργία: ἀπεργεῖ. Μέ ἐξαίρεση τή *Συν-έν-τευξη*, Μάρ-
τιος '73 (ἀλλά ἡ *Συν-έν-τευξη* εἶναι ἀπεργοσπαστική χειρονομία), δέν καταπιά-
νεται μέ τή συγγραφή. Ἄντ' αὐτοῦ, κί' ἐνῶ, σέ πλήρη κένωση, ἔπαψε καί νά πε-
ριμένει, γνώρισε τόν αἰφνιδιασμό καί ὀργανώθηκε (σάν ἀπό θαῦμα). Ὁργάνω-
σε μάλιστα ἔκτοτε καί ὅσους ἀπό τούς φίλους του μπόρεσε, καί ὑποστηρίζει ἐκ-
θύμως κάθε ὀργάνωση. Εἶναι μάλιστα τό μόνο πράγμα πού ὑποστηρίζει. Ἡ
προσωπική του ὀργάνωση λέγεται ὁ παράμεσος. Σημειωτέον ὅτι τό μυστήριο
τῆς ὀργανώσεως συντελέστηκε ὅταν ὁ γράφων εἶχε μόλις τελειώσει τή *Συν-έν-
τευξη* καί μάλιστα μία τῆς σημείωση, οἱ κύριες προτάσεις τῆς ὁποίας εἶναι οἱ ἐ-
ξῆς :

«Τό πιό ταπεινό πράγμα πού γνωρίζω εἶναι ἡ μέριμνα νά μεταδίδει κα-
νεῖς στούς ἄλλους τίς κατακτήσεις του. [...] Νά μεταδίδει κανεῖς στούς ἄλλους
τίς κατακτήσεις του εἶναι νά μοιράζει δικαιώματα - μέ τό δελτίο. Ἀλλά τά δι-
καιώματα ἀξίζει νά τιμῶνται ὡς ἀποκλειστικά. Ἐντιμότερο θά ἦταν νά παρα-
χωροῦμε τά θαύματα πού μᾶς ἔτυχαν, ὅπως τά πρόσωπα πού ἀγαπήσαμε ὡς

τήν παραφορά. Όχι όμως τά δικαιώματα, γιατί δέν ξέρουν τί εἶναι καί τά παίρ-
νουν, σάν τούς τά δώσεις.[...]

Ήτον ὁ γράφων σέ κατάσταση. Βημάτιζε στά ταπεινό του ἐνδιαίτημα ὡς
νά κατέβαινε ἀπό τό βουνό. Ήτον σέ φούντωση. Ἀφοῦ θορυβήθηκε ἡ καλή του
καί ἔσπευσε νά τόν ἀποσπάσει, ἀπ' τόν πυρετό. - Τί σοῦ λείπει, ἀρχοντά μου»,
στάθηκε, τοῦ εἶπε. Ήτον αὐτή ἡ ἀρχοντοπούλα Όμως ὁ γράφων δέ διέκρινε.
«Μπαγλαμάς!», ἀποφάνθηκε, μέ τήν οἴηση αὐτοῦ πού ξέρει νά βρῖσκει τίς λέ-
ξεις. Ἐννοοῦσε μ' αὐτό τήν ἔλλειψη ἀντικειμένου, θά μπορούσε νά εἶχε πεῖ :
«Φιδές». Δέν εἶπε ὅμως «φιδές», καί διερωτᾶται, σήμερα, μήπως ἔτσι ἔφτασε
μέχρι νά μαντέψει. Ἡ καλή του ἀποσύρθηκε, σέ λίγο ἔφυγε καί ἀπό τό σπίτι.
«Εἶναι κρύο αὐτό τό ὑπόγειο», παραδέχτηκε πρὸς στιγμὴν ὁ γράφων. Καί ἄρχι-
σε πάλι νά κατεβαίνει (ὡχ τό βουνό). «Ἐκπρόθεσμη», σημείωσε στὸν τοῖχο μέ
τό μολύβι. Ἐννοοῦσε : «λογοτεχνία». Ἐγραψε ἀκόμη : «Παρωχημένα». Δηλαδή,
νά καταστῆ ἐμφανές ὅτι εἶναι τά ἐκφραστικά μέσα. «Λίγο ἀκόμα ...», ἔγραψε
ἀπὸ κάτω. Ὁ πυρετός ἔπεσε, ἔτσι καί τό βουνό. «Καί θά...», συμπλήρωσε. Μέ τό
ἔξης νόημα : Ἄν πατικώσει κανεὶς τά βουνά της, ἡ Ἑλλάς θά... Τελικό συμπέρα-
σμα παρέμεινε τό ἀρχικό : Ἡ ἀξία ἑνὸς συγγραφέα ὀρίζεται ἀπὸ τό πόσο ἐπεμ-
βαίνει ἐπὶ τοῦ εἰδικοῦ βάρους τοῦ ἔθνους του, εἰ δυνατόν καί τῶν ἄλλων ἐθνῶν.
Ὁ γράφων ἐπέστρεψε στήν κατάσταση ἀδειοσύνης πού τοῦ κοστίζει ἡ ἀποχή, ἡ
ἀπεργία. Ἐπέστρεψε καί ἡ συντροφισσά του, μέ ἓνα μπαγλαμά. Τόν ἀκούμπη-
σε στά ἀμήχανα χέρια του.

- Πίσω μου σ' ἔχω σατανά, εἶπε μέσα του.

Μέχρι στιγμῆς δέν εἶχε στή ζωὴ του ἀγγίξει ὄργανο. Οὔτε τό κουδούνι
τοῦ σχολείου. «Κρεμοῦν κουδούνια στά ζῶα», ἔλεγε. «Εἶναι καιρός οἱ ἄνθρωποι
νά ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ κάθε τί πού γοητεύει τά ζῶα». Κρατοῦσε τώρα ἓνα κου-
δούνι στά χέρια του.

- Καί τώρα; διερωτήθηκε.

Ἐκρυσσε τελοσπάντων μία φορά τήν κάτω χορδή, νά ἀκούσει. Ὑστερα
χρησιμοποίησε καί τό ἀριστερό χέρι, γιά ποικιλία, μεταθέτοντας τό δάχτυλο
πάνω στή λαβή. - Ξένος δάκτυλος», χλεύασε. Ἐχει ζήσει αἰχμάλωτός τοῦ ἀρι-
στεροῦ ἡμισφαιρίου τοῦ ἐγκεφάλου - ἀριστερός μέχρις ἀηδίας, γεωμέτρης - καί
δημοσίευσε τήν πιὸ ἀριστερή πρόταση, πού νομίζει ὅτι ξεστομίστηκε ποτέ:
«Δέν ὑποφέρω τῆ μουσική».

- Σά γραφομηχανή - ἔλεγε τώρα - εἶναι. Δέ θά μπορούσα νά μάθω.

Διότι μηχανή δέν κατέχει. Δοκίμασε ἐν τούτοις καί μέ τήν πένα. Ἀλλά ἐνῶ ἔθε-
τε τό δάχτυλό του - καί τώρα εἶχε ἓνα μόνο δάχτυλο - σέ διαφορετικὴ κάθε φο-
ρά νότα, ὁ ἦχος παρέμενε ἀναλλοίωτος. Ἀπὸ φιλοσοφικὴ ἄποψη αὐτό θά τόν
ἐνθουσίαζε, νά καταδειχτεῖ δηλαδή ὅτι ἡ ἐνέργεια παράγει ἓνα μόνο πράγμα -
τό ἴδιο. Ἀλλά στό ὄργανο, τοῦ φάνηκε ἐκτρομακτικό καί πάντως μυστηριῶδες.
Δέν ἦταν καί τόσο. Ἀπλῶς τό ἀριστερό του χέρι ἐνεργοῦσε πάνω στήν κάτω
χορδή, ἐνῶ τό δεξιό ἔκρυσσε τῆ μεσαία. «Αὐτό σάν πολιτικὴ - εἶπε - εἶναι. Δέ θά
μποροῦσα νά μάθω. Γιατί πολιτικῶς ὁ γράφων εἶναι ἀ-δέξιος. Ἀνήκει στήν ἀδέ-

ξια παράταξη. Αλλά ως προς τὰ ἄκρα του εἶναι δεξιτερός καί τό βρῆκε προσβλητικό νά μήν ὀρίζει τό χέρι μέ τό ὅποιο ἔχει γράψει βιβλία σάν τὰ βιβλία του. Ἀρχισε νά ἐπιτηρεῖ διαδοχικά τὰ πάνω του ἄκρα - πού τώρα ἦταν ἄκρα πιθήκου - πρῶτα τό ἀριστερό, γιά νά ἐποπτεύει πού βρίσκεται ἀπό πλευρᾶς νότας, κατόπιν τό δεξιό, γιά νά ἐλέγχει τί κάνει ἀπό πλευρᾶς χορδῆς, «θηλαστικό!, εἶπε. Δύο μέν μάτια, ἀλλά ἓνα μόνο βλέμμα». Οἱ τυφλοί πού δέν ἔχουν κανένα ὑπῆρξαν πάντοτε μουσικοί...

Ἵστερα παρατήρησε ὅτι ἔπρεπε νά συνδυάζει χρονικά τήν κρούση τῆς χορδῆς μέ τήν ἐπιλογή τῆς νότας, τήν ἐνέργεια δηλαδή τοῦ δεξιοῦ μέ τήν ἐνέργεια τοῦ ἀριστεροῦ χεριοῦ.

- Σάν αὐτοκίνητο - εἶπε - εἶναι. (Γιατί στόν ἴδιο χρόνο ἄλλα ἐνεργεῖς μέ τὰ χέρια κι ἄλλα μέ τὰ πόδια). Δέν μπορῶ νά μάθω.

Ἵτσι πάντως γίνεται καί μέ τήν πατρίδα, πού εἶναι «συντονισμός» τῆς Δεξιᾶς καί τῆς Ἀριστερᾶς της, κι οὔτε μόνο μέ τή μία οὔτε μόνο μέ τήν ἄλλη μπορεῖ νά πάρει μορφή.

Σιγά σιγά ὁ γράφων εἶδε καί τοῦτο : Ὅταν ἔκρουε, ἀρχίζοντας ἀπό τήν κάτω χορδή ἀνοιχτή, μέχρι τρεῖς νότες, ἀφήνοντας σταθερά ἓνα διάστημα - ἓνα ἡμιτόνιο - μεταξύ τους, ἤχοῦσε (ὅπως στά τραγούδια). Ὅταν προχωροῦσε στήν τέταρτη ἔπεφτε σέ παρατραγούδο καί ξύνιζαν τ' αὐτιά του. «Αὐτό τό ὄργανο τουριστικό - εἶπε - εἶναι. Παίζει μόνο στήν ἄκρη. Ἀπό τήν ἄκρη καί πάνω δέν παίζει». Αλλά ἐξέτασε μία γειτονική νότα γιά τέταρτη, καί ἔπαιξε. Μάλιστα ὡς τέταρτη νότα ἔπαιξαν δύο : Καί τό ἀμέσως ἐπόμενο ἡμιτόνιο ἀπό τήν τρίτη νότα, καί τό τρίτο ἀπ' αὐτή. Τίς ἴδιες σχέσεις, ὁ νέος πίθηκος περί τοῦ ὁποίου γίνεται ἐδῶ λόγος, ἔβαλε σέ δοκιμασία καί στίς δύο ἄλλες χορδές. Ἐπαληθεύτηκαν.

Τώρα ἐνεργοῦσε μέ τὰ δύο δάχτυλα, τό δείκτη καί τόν μεσαῖο. Αὐτό τοῦ φάνταξε ἐνθαρρυντικό. Ἀλλά ὅταν θέλησε νά ἀναμίξει καί τὰ ἄλλα δύο, διέκρινε ὅτι ἡ θέληση δέν ἦταν στή θέλησή του. Αὐτά τὰ δάχτυλα δέν ὑπάκουαν. Κοίταξε νά φέρει στή μνήμη πῶς κάνουν οἱ ὀργανομαθεῖς κατά τήν ἐκτέλεση. Τόσο τόν ἀποσπᾶ ἡ μουσική ἀπό τὰ μάτια του ὥστε οὔτε αὐτό εἶχε ποτέ παρατηρήσει : Μέ πόσα δηλαδή δάχτυλα ἐνεργοῦν καί πῶς τὰ κάνουν αὐτά τὰ δάχτυλα οἱ παῖκτες. Διερωτιόταν ἀκριβῶς τί διάβολο χρειάζεται ὁ παράμεσος. Αὐτό ὅμως τό θυμήθηκε. «Εἶναι γιά τὰ δαχτυλίδια», εἶπε. Τότε ἀνοῖξε ἡ πόρτα καί ἤρθε ξανά ἡ συνάνθρωπός του, μέσα σέ ὅλη της τήν αἴγλη. Τήν εἶχε αἰσθανθεῖ νά φεύγει, πάνω στό βῆμα της, γιά τό θέατρο. Ἀγαλλίαση φέρνει ἡ παραμικρή σύνδεση μέ τή θεατρική τέχνη. Ἡ σοβαρότερη μάλιστα ἐθνική ἐπένδυση τῆς Ἑλλάδος τὰ τελευταῖα δέν ξέρω πόσα χρόνια, εἶναι ἡ ἀξιοποίηση τοῦ ἀρχαίου δράματος. Δέν ὑπάρχει ἄνθρωπος χωρίς ρόλο. Ἄν ἡ Ἑλλάδα γεννήσει ἠθοποιούς θά βρεῖ κι ἄνθρώπους. «Δέν παίζει τό θέατρο;», ρώτησε. Ἀλλά τό θέατρο εἶχε παίξει. Κύλησαν λοιπόν πέντε ὥρες μέσα σέ δέκα λεπτά; Ἵτσι πάντως φαίνεται.

- Κοίτα!, τῆς ἐξήγησε σάν δικαιολογία. Ὁ παράμεσος εἶναι χαμένο κορμί!

- Δέ μου σηκώνεται! διευκρίνισε, προσπαθώντας να ύψώσει, μέ τό μυαλό, τό γελοίο αυτό δάχτυλο.

-Οί νότες είναι σάν τούς ανθρώπους!, είπε ακόμη. Έλκονται και ζευγαρώνουν, ή δυστροπούν. Έχουν τρόπους!

- Ο χρόνος δέν ύπάρχει!, αναφώνησε, τέλος.

Σιγά και μή δέν τά ήξερε αυτά ό γράφων - ό πιό γράφων απ' όλους του τούς συμπατριώτες. Ότι ή εκτέλεση και ή ακρόαση στην τέχνη αναστέλλει τή χρονικότητα· ότι τά υλικά της τέχνης είναι έρωτικές δυνάμεις, ότι στό σῶμα λανθάνει άμύθητος όρυκτός πλούτος· ότι τό αίτημα είναι πάντα να γεννηθεί κανείς λίγο ακόμη, από τό ίδιο του τό τάνυσμα· ότι τό υψος πού χρειάζεται γι' αυτό προκύπτει από ευτυχή αντιμετώπιση του συνωστισμού του είναι (από, λοιπόν, τή βία τής παράλειψης και τήν αυθαιρεσία τής επανάληψης) - ποιός αυτά τά όσμίστηκε άν όχι ό γράφων;

Τό ζήτημα όμως τώρα δέν ήταν αυτό, ή καθυστερημένη έμβρίθεια εν σχέσει μ' ένα πρώιμο βίωμα, αλλά ή τέλεια σύμπτωση τής έμπειρίας και τής έποπτείας : Νά στάζεις από τό έαυτόν σου ως κάτι απολύτως άγνωριστο, συλλαβιστά, όλος παρών ταυτοχρόνως και σάν τραγί μέ κουδούνι και σάν μάστορας μέ συνείδηση, και να είσαι όσος μόνο φυτρώνεις, απ' τήν ενέργειά σου, έξ ολοκλήρου απ' τήν αρχή - στά τριαντατέσσερά σου... Νά τό βλέπεις αυτό λοιπόν, κι αυτό πού βλέπεις να τό ακούς - τί πάθος ατελείωτο - αυτό ό γράφων τό όνομάζει : Μαθαίνω κάτι πολύ διαφορετικό, γιατί μαθαίνω νέα μου. Βλέπω τό κούτσουρο πού είμαι και τή φωτιά πούναι σε λήθαργο εντός μου. Όποιο κούτσουρο και ναίμαι.

Ο γράφων αφιέρωσε τή νύχτα στην όργάνωσή του, στην προσπάθεια δηλαδή να γνωρίσει τό χέρι του: να - μέ τή συνδρομή του αυτιού και τής ακοής του πού κοιμάται - συμφιλιωθεί μαζί του. Ήταν βέβαιος, και είναι ακόμη, περισσότερο από δύο χρόνια αργότερα, ότι δέν τυγχάνει τό κατάλληλο πρόσωπο. Έχει τραγουδήσει τέσσερεις φορές στη ζωή του και χορέψει καμία. Ένα όμως σῶμα πού δέ χορεύει δέν μπορεί να κάνει να χορέψουν. Δέν μπορεί λοιπόν να παίξει. Γιατί τό χορό πού εκτελεί μέ ολοκλήρο τό σῶμα του ό όρχηστής, ό παίχτης (ένός έγχορδου όπως ή πανδουρίδα επί παραδείγματι) τόν εκτελεί μέ τό χέρι πού χειρίζεται τό πλήκτρο, Ίδίως μέ τόν καρπό. Ο καρπός εκτελεί όλα τά βήματα του χορού. Ο γράφων λοιπόν δέν έχει αντίληψη των ρυθμών, αλλά μόνο τής μελωδίας. Από πού να προέρχεται αυτό; Σημαίνει έλλειψη ακουσμάτων κατά τή νηπιακή ηλικία; Μουσικό βάπτισμα (αίχμαλωση, άν έχουμε συνεννοηθεί), στη μονοφωνική και άχόρευτη μουσική τής εκκλησίας; Βαθμό βιολογικής εξέλιξης; Η απάντηση σ' αυτό τό έρώτημα θα έπρεπε ν' απασχολεί τό Υπουργείο Αμύνης, κατά τή γνώμη του γράφοντα. Γιατί ένας λαός πού χάνει τούς χορούς του καταβροχθίζεται εύκολα, κι ένας λαός πού τούς διατηρεί διατηρείται. Ο Κύκλωπας του Εύριπίδη λέει στους Σατύρους : Δέν μπορώ να σās φάω γιατί θα χορεύετε μεσ' στην κοιλιά μου. Αυτά είναι άνυπολόγιστης σημασίας πράγματα, άφού ό πόλεμος εξακολουθεί να τά διέπει όλα. Κι επειδή ό πόλεμος κυρι-

ολεκτικά ορίζεται από την ύπαρξη αμύνης, προκύπτει ότι ο Διόνυσος είναι τά τείχη της πόλεως.

Περί οργανώσεως Β

Πῶς ὅμως αὐτό; [Πῶς δηλαδή «προκύπτει» ὅτι ὁ Διόνυσος εἶναι τά τείχη τῆς πόλεως; (βλέπε τεῦχος ἀρ. 21)]. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι τό βουβό μέρος τῆς ψυχῆς, τό αἶσθημα, συνέχει τό ἔθνος στό βυθό του, καί ὁ βυθός δέν εἶναι ἀλώσιμος, ἐνῶ τό λάλον μέρος συνιστᾷ τήν ἀκτινοβολία του. Τήν ἀκτινοβολία ὅμως μπορεῖ νά τή δρέψει κανείς καί πάντως νά τήν καταστείλει, ἂν τήν ἀποσπάσει ἀπό τό νάμα της - ἐκεῖνο τό βουβό μέρος τῆς ψυχῆς - ἐνῶ ἡ συνοχή στά ὑφαλα ἑνός λαοῦ δέν θραύεται εὐκόλα. Ἡ Ἀσία κατεσπάρραξε τήν ἀρχαία σκέψη. Τό θέατρο, τήν ὄρχηση, τό τραγούδι, δέν βρῆκε τρόπο νά τά ἀπαλείψει. Ὁ Ἀπόλλων ἀπέσβετο σύντομα. Τοῦ εἶπαν νά σιγήσει, ἐσίγησε. Ὁ Διόνυσος ἀγωνίστηκε ἐπί αἰῶνες ἀκόμη καί - ὁ γράφων λέει - αὐτός ὁ θεός παρέσχε στούς Ρωμιούς διάρκεια ὥσπου νά ξαναθυμηθοῦν πῶς ἦταν Ἕλληνες. Αὐτός ὑπῆρξε ἐπί αἰῶνες ὁ παράνομος θεός τῆς Ἑλλάδος, Ὁ κρυφός θεός της. Ἐπιβίωσαν τά τραγούδια, γι' αὐτό ἐπέζησε καί τό ψυχικό ὑλικό πού θά ξαναγεννοῦσε Ἕλληνες καί τήν Ἑλλάδα. Ἐδῶ δέν ἐξυπνοεῖται καμμιά χοντράδα τοῦ τύπου «ἡ χρησιμότης τοῦ λαοῦ» ἐν ἀντιθέσει πρὸς τήν ἀριστοκρατία ἢ τήν πνευματική του ἀκροφυλακή. Ὁ χωρισμός εἶναι γεγονός, ἀλλά συντελεῖται στό λάλον μέρος τῆς ψυχῆς. Τό αἶσθημα εἶναι κοινό σέ ὅλους. Ὅλες οἱ τάξεις χορεύουν. Ὑπάρχει σ' αὐτό τόν τομέα ἀλληλεγγύη [καί ὄχι πάλη] τῶν τάξεων. Πρέπει λοιπόν ἀντίθετα νά ἐπισημανθεῖ ὅτι δέν ὑπάρχει «λαός» καί «μῆ λαός» στά ὑφαλα τοῦ ἔθνους. Αὐτός ὁ χωρισμός ἀρχίζει μέ τά λόγια καί τή χρήση πού τούς γίνεται - γιατί τά λόγια (ἡ χρήση πού τούς γίνεται), σάν ὁ κατεξοχὴν τρόπος παραγωγῆς τοῦ κόσμου καί τοῦ νοήματός του, εἶναι ὕλη γιά αὐτοσχεδιασμό. Καί νά πού στούς πρωτόγονους λαούς, ἡ μελωδία καί ὁ ρυθμός εἶναι σταθερά στά τραγούδια τους, ἐνῶ τά λόγια αὐτοσχεδιάζονται. Τό ἴδιο ὅμως συμβαίνει καί στά δημοτικά τραγούδια ὅλων τῶν λαῶν. Ὅταν λοιπόν ὁ Κοραῆς, εὐστοχα κατ' ἀρχήν, παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἑλληνική μουσική κατά τούς αἰῶνες πού παρήλθαν ἀπό τήν ἀρχαία πηγὴ της ἔπαθε τό πολύ - πολύ ὅ,τι καί ἡ ἑλληνική γλώσσα, μποροῦμε νά τόν διορθώσουμε διευκρινίζοντας ὅτι κατ' ἀνάγκη ἔπαθε πολύ λιγότερα. Καί ὅτι βρισκόμαστε πολύ περισσότερο ἐγγύς στήν ἀρχαία μας κοιτίδα ἀπό τή μουσική μας παρά ἀκόμη κι ἀπό τή γλώσσα μας. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι καί στό χῶρο τῆς μοντέρνας τέχνης, ἡ ἀπάλειψη τῆς εἰκόνας στή ζωγραφική στίς ἀρχές τοῦ αἰῶνα, δέν ἀπετέλεσε ἰδιαίτερο πρόβλημα. Ἡ μελωδία ὅμως ἀνθίσταται ἀκόμη σήμερα κατά τῆς καταργήσεώς της ἀπό τή σύνθεση. Τό ἴδιο ἀνθίσταται ὁ ρυθμός. Ἡ ἀκρόαση τοῦ ἑλληνικοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ ὑποβάλλει στόν γράφοντα τόν πειρασμό νά εἰκάσει, ὅτι ἡ μελωδία καί ὁ ρυθμός διατηρήθηκαν ἀπό τούς Ἕλληνες ἀκόμα καί ὅταν ἀλλοιώθηκε ἡ γλώσσα τους. Μέ τήν ἀπώλεια τῆς προσωδίας μειώθηκαν οἱ συλλαβές στούς στίχους τῶν ἀσμάτων τους. Θά βρέθηκαν λοιπόν ἀσφαλῶς τότε νέοι στίχοι γιά τούς παλιούς ρυθμούς κι ὄχι νέοι

ρυθμοί γι' ακρωτηριασμένους στίχους. Έτσι μάλιστα θά προέκυψε τό μακρόσυρτο καθώς καί τά ποικίλα τσακίσματα στή μουσική μας.

Κάτι τό κραταιό ύπάρχει στά τραγούδια. Ο γράφων βυθίστηκε στήν οργάνωση, νά τό άνιχνεύσει. Ο ήχος του ήταν (καί παραμένει) καταθλιπτικά κακός κι αυτό προέρχεται είτε από έπιβλαβή μπολιάσματα καί τήν έν γένει άμουσία, είτε από τή βιολογική σύσταση καί τήν παντελή σχεδόν άγνοια τής τεχνικής. Αλλά χωρίς τεχνική δέν ξεμυτίζει τέχνη. Τό περισσότερο πού μποροῦσε ήταν νά δοκιμάσει συνδυασμούς. Δέν κατατρίφτηκε μέ τό νά παίξει τραγούδια καί όταν τό δοκίμασε διαπίστωσε χωρίς έγωισμό ότι δέν θ' άξιωνόταν νά εκτελέσει μέ τόν οικείο τρόπο κανένα είδος άσματος. Ήξερε ήδη καί τό λόγο: ότι τό σῶμα του δέν χορεύει, αλλά μορφάζει. Διέκρινε ώστόσο ότι, γι' αυτό ακριβώς, είχε κάποια επίδοση στήν έπινόηση μελωδιών. Στήν καλλιέργεια αυτής τής άνακάλυψης - πού βασικά λειτουργοῦσε σάν καταφύγιο στήν περίπτωση του - συνετέλεσε ένα είδος στοιχήματος μέ τόν Άλκη Σαχίνη. Τό στοιχημα προκάλεσε ή διαπίστωση ότι μέ τόν όμοιδεάτη αυτόν φίλο διαφωνοῦσε μουσικοχορευτικά. Ήταν τότε ό γράφων άρχάριος στήν «οργάνωση». Έφερε λοιπόν τή συζήτηση στά τραγούδια καί στή σημασία τους γιά ένα λαό. Κι αυτό βέβαια έγινε μέ τό φανατισμό τοῦ νεοφώτιστου. Ο Άλκης τάχτηκε μέ τήν επίδοση τοῦ Διονύση Σαββόπουλου, κοινού φίλου. Ο γράφων εκτιμᾷ τόν Σαββόπουλο σάν φωνή - ως εκτελεστή πιό γενικά - καί ως στιχουργό. Αλλά είναι - είπε - γι' αυτό μεγαλύτερο άκόμη κακό, πού ή σύνθεσή του βρίσκεται σέ σφαλερό δρόμο. Έπειδή δέν έχει όμως νόημα νά μιλάει κανείς γιά όσα δέν μπορεῖ ν' άκούσει, ό γράφων ζήτησε ένα χρόνο προθεσμία γιά νά εκθέσει μουσικά αυτό γιά τό όποιο πρὸς στιγμήν νά μιλήσει μόνο μποροῦσε. Παρουσίασε τό μπαγλαμά καί συλλάβισε προκαταβολικά μερικές φράσεις - τίς πρώτες πού τοῦ είχε εμπιστευθεῖ ή «Οργάνωση» (κάτι σάν: πί πί τό παπί, πά πά ή πάπια). Έπρόκειτο γιά τόν θούριο τής οργάνωσης ὡς άστειζόμενος έλεγε τότε ό γράφων. (Τά λόγια έλεγαν: Νάί ρέ παιδιά, νά οργανωθοῦμε πιά, στό μπαγλαμά). Έξήγησε ότι ή μουσική τοῦ Σαββόπουλου, επί παραδείγματι, τοῦ φαινόταν χυμένο γάλα γιατί δέν χορεύεται, έλληνικά τουλάχιστον, καί μάλιστα ότι έρχεται γι' αυτό σέ ενίσχυση τής ξένης μουσικής επένδυσης στήν Ελλάδα καί σέ αντίθεση μέ τούς έθνικούς ρυθμούς. Καί απ' αυτό ακριβώς πάσχει, όλο δέ καί περισσότερο, τό ελληνικό τραγούδι γενικά: ότι δέν χορεύεται. Δέν χορεύεται γιατί οί συνθέτες του είναι μουσικοί οργανωμένοι σέ όργανα ευρωπαϊκά ή μάλλον, περισσότερο, τρόπους εκτέλεσης ευρωπαϊκούς, πού δέν εὔνοοῦν τή σύνθεση ελληνικῶν ορχηστικῶν ασμάτων. Η Ελλάδα έν τῶ μεταξύ βρίσκεται σέ συμπληγάδες από μουσική άποψη - καί τελευταία, αλλά γιατί μόνον τελευταία; - όχι μόνον από μουσική: τήν Αμερική από τή μία καί τήν Ασία από τήν άλλη. Ο διμέτωπος πόλεμος στά μουσικοχορευτικά ζητήματα είναι ζήτημα ζωής καί θανάτου γιά τήν Ελλάδα.

Ο Άλκης έφυγε σκεπτικός, καί σέ λίγους μήνες έφυγε γιά πάντα. Έίχε περάσει ένα διάστημα απ' αυτή τήν άναχώρηση, όταν ό γράφων άκουσε τό θρήνο τοῦ Σαββόπουλου «πού άκούστηκε ό Άλκης νά πεθαίνει». Αυτό τά άκου-

σμα τοῦ ἀνέβασε χυμούς στά μάτια. Δέν τό εἶχε αὐτό γευθεῖ, τά τελευταία χρόνια. Τό εἶχε λησμονήσει ὅτι εἶναι κι αὐτή ἡ θαλπωρή. Ὁ πυρετός μονάχα διαιρεῖ. Τό τραγούδι πολλαπλασιάζει. Τόσο πλούσιος...», στοχάστηκε. «Ἐνα Ἑλληναί, τόσο πλούσιος ...». Καί τό γάλα στά μάτια του. Πρέπει λοιπόν ὅλοι νά κάνουμε ὅλα μας τά λάθη. Ἐνα μόνο εἶναι τιποτένιο: νά κάνουμε καί τά λάθη τῶν ἄλλων.

- Μά εἶναι λάθη πού γίνονται καί πού κανεῖς δέν τά ἔχει κάνει, ἀντέτεινε.

Ἐπέστρεψε στή σκέψη του ὅτι αὐτά ὀφείλουν πάντως νά χορεύονται εἰ δυνατόν. Γιατί «δέν πρέπει θρηῖνος σέ σπῖτι πού ὑπηρετοῦνται οἱ Μοῦσες» καθώς τόνισε ἡ Σαπφώ στήν κόρη της. Ἡ Σαπφώ ἦταν συνάδελφος. Βρισκόμαστε μαζί της σέ κάποια σχέση, καί ὄχι πιά ἀπλῶς δι' ἀλληλογραφίας. Ὁ γράφων μάλιστα αἰσθάνεται τώρα *σάν ἀνάμεσα στ' ἀφτιά του*. Καί στό φίλο του θάθελε νά μιλήσει γιά τό σῶμα ὡς μουσικό ὄργανο. Νά τοῦ πεῖ: ὁ παράμεσος δέν εἶναι χαμένο κορμί, ἀλλά χρυσός. Ἀναδεικνύει τό ἔργο τοῦ μεσαίου, ἐκτός πού παίζει τόν ἴδιο του τόν ρόλο, ὅπως ὁ μεσαῖος ἐνεργεῖ καί πρὸς χάριν τοῦ δείκτη. Μία ὑπέροχη δύναμη λανθάνει κάτω ἀπό τήν διακοσμητική σχεδόν παρουσία του στό ἀδικημένο χέρι τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀργή ἀνάδυση αὐτῆς τῆς δύναμης, εἶναι στή δύναμη τοῦ ἀνθρώπου, καί εἶναι ἡ μόνη μετακίνηση πού δέν ἀποτελεῖ πτώση. Γιατί ἡ μουσική δέν ὑπόκειται στή βαρύτητα. Ἐκτός πού εἶναι καί πατριωτική δύναμη. Καί ἔχει ὁ γράφων ἐπαρκῶς ἐξηγήσει ὅτι ἡ ὑπαρξη τῆς Ἑλλάδος, ἀλλά καί ἡ ὑπαρξη τῶν ἀνθρώπων, ἐξαρτᾶται ἀπό τή μουσική τους *ἐτοιμότητα* καί ἀπό τίποτε ἄλλο. Γιατί κάθε ἄλλου εἶδους ἐτοιμότης τήν προϋποθέτει. Καί γιατί δέν μπορεῖ νά ὑπάρχει κανεῖς, παρά ὡς κάτι. Καί ὁ Μαραθῶνας καί ὁ Παρθενώνας, παράγονται μέ ρυθμούς.

Ὁ χορός εἶναι παλαιός ὅσο κι ὁ ἔρωτας, ὅσο καί τά ὄντα καί τά πράγματα, λέει ὁ Λουκιανός στό περί χοροῦ ἔργο του. Ἀλλά καί ἡ μαρτυρία τοῦ συνετοῦ Λιβάνιου: «Τά ἄσματα ἐγίναν γιά τήν ὄρχηση - λέει - καί ὄχι τό ἀντίθετο.» Μήπως μία ὁμάδα ὀργανοπαικτῶν δέν λέγεται ὀρχήστρα; Γιατί ὀρχήστρα παρακαλῶ, τή στιγμή πού μᾶς βιδώνουν στό κάθισμα, καθιστώντας ἀλλόμουσο τό γένος τῶν Ἑλλήνων (πού ἄλλωστε εἶναι καί ἀλλόθρησκο;) Γιατί παίρνουν τίς λέξεις τῶν ἄλλων; Μήπως διότι εἶναι λογοκλόποι; Δράκοι; Σκοτῶστρες; Κι ἔρχονται μετά νά σοῦ ποῦνε πῶς ἰθαγένεια μας εἶναι ἡ γλώσσα μας (κι ὄχι ἡ χρήση πού τῆς κάνουμε, ὅπως ἐγκαίρως προειδοποίησε ὁ Μίδας). Ἡ κύρια ἀπόδειξη τῆς σχέσεώς μας μέ τούς Ἑλληνες εἶναι ἡ δωρεά τοῦ κρυφοῦ θεοῦ: ἡ δημοτική μουσική τῆς Ἑλλάδος, τῶν νησιῶν καί τῆς Μ. Ἀσίας μέ τήν ποίηση καί τούς χορούς της. «Καί ὄχι ἡ γλώσσα; Ἐσύ τό λές αὐτό;», θά ἀντιτάξουν στό γράφοντα. Δέν ἔχουμε συνεννοηθεῖ, καί αὐτό εἶναι εὐλογο. Συνεννοοῦμεθα ὅταν λέμε «δέντρο», «θάλασσα», «μέλισσα» καί τότε εἴμαστε Ἑλληνες καί ἀπό τή γλώσσα μας. Ἀλλά ὅταν λέμε «ἐκκλησία»; «Ἀκαδημία»; «ἀρχίδα»; Ξέρει κανεῖς ἐδῶ τί εἶναι τά ἑλληνικά ἀρχίδα; (Δημοσθένη *Περί τοῦ στεφάνου* 261, Ἀριστοφάνη Ὀρνιθες 1111). Θέλει μήπως κανεῖς νά συγκρίνει τήν ἐκκλησία ἢ τήν

Ακαδημία τῶν Ἀθηνῶν μέ τήν ἐκκλησία ἢ τήν Ακαδημία τῆς... Ἀθήνας; Ἡ ξένη θρησκεία εἰσέλασε, διά τῆς βίας φυσικά, παντοῦ καί ἰδίως στή γλώσσα. Γνωρίζει ὁ ἀξιότιμος ἀναγνώστης τήν πολύ ὡραία διαπίστωση τοῦ κ. Δημαρᾶ ὅτι δέν εἰσέδουσε στή δημοτική ποίηση; Ἔχει γνώμη ἐπ' αὐτοῦ ἡ Σχολή Πολέμου τῆς χώρας; «Ἡ δημοτική μουσική, λέτε. Ἄρα καί ἡ ἐκκλησιαστική μουσική», ἐπιχειρηματολογεῖ - στρουθοκάμηλος ἀπό τ' αὐτιά - μία στρουθοκάμηλος. «Κυρία μου», λέει στόν κύριο ὁ γράφων. «Ὁ ἐθνικός μουσικός τρόπος τῶν Ἑλλήνων εἶναι ὁ δῶριος καί ἔχει τό ἡμιτόνιο στή βάση. Ὁ κύριος μουσικός ἦχος τῶν βυζαντινῶν εἶναι ὁ πρῶτος, πού ἔχει τό ἡμιτόνιο στή μέση. Ἄν πρόκειται νά μήν κρίνουμε τό λιόδεντρο ἀπό τά σύκα του, ξέρετε τί σημαίνει αὐτή ἡ κατά ἓνα ἡμιτόνιο μετατόπιση ἑνός ἡμιτονίου [ἐπί τόσους αἰῶνες]; Καί, ἐπειδή ἡ Σχολή Πολέμου τῆς χώρας δέν ἔχει γνώμη ἐπ' αὐτοῦ - εἶναι προφανές -, γνωρίζετε μήπως τή γνώμη τοῦ Πλάτωνα;».

Ὁ Πλάτων δέν εἶναι βέβαια Καππαδόκης ὅπως τόν θέλουν οἱ ἀλλόθρησκοι ἀπό τοῦς Ἕλληνες σήμερα, οἱ ἰθαγενεῖς τῆς γλώσσας. Ὁ Πλάτων ἀπαιτεῖ «πάτριον ἐξηγητήν [Ἀπόλλωνα]», καί «νόμους περί τά θεῖα ἐκ Δελφῶν». Τηρεῖ κάθε ἀπόσταση ἀπό τήν Ἀσία καί ρητά δηλώνει πῶς εἵμαστε «Εὐρώπη». Βέβαια δέν λέει ὅτι «ἀνήκουμε» σ' αὐτήν, λέει ὅτι «εἵμαστε».

«Ἐν μουσικῇ εἶναι ἡ τροφή [τῆς πόλεως], λέγει ὁ Πλάτων. Ὅτι μάλιστα καταδύεται εἰς τό ἐντός τῆς ψυχῆς ὅτε ρυθμός καί ἀρμονία, καί ἐρρωμενέστατα ἄπτεται αὐτῆς, φέροντα τήν εὐσχημοσύνην, καί ποιεῖ εὐσχήμονα, ἐάν τις ὀρθῶς τραφῇ, εἰ δέ μή, τούναντίον». Κι ἀκόμη λέει ὅτι εἶναι κίνδυνος - θάνατος νά παρεκκλίνεις ἀπό τοῦς ἐθνικούς τρόπους τῆς μουσικῆς, γιατί δέν μπορεῖ νά γίνει αὐτό χωρίς νά κλονιστεῖ ἡ κοινότητα στή συνοχή τῆς: «Οὐδαμοῦ γάρ - τονίζει - κινοῦνται μουσικῆς τρόποι ἄνευ πολιτικῶν νόμων τῶν μεγίστων».

Καί ἔτσι μέν ἔχει τό πράγμα ὡς πρός τό ἡμιτόνιο πού μᾶς κάνει Φρύγες καί τήν παραποίηση τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς, ἀπό τήν ξένη θρησκεία καί τό πολυεθνικό τῆς κράτος. Στόμωσε ὅμως ἡ αἴσθησις καί κανεῖς δέν θίγεται πλέον ἀπό τή ρύπανση αὐτή τοῦ χρόνου. Τό περισσότερο πού τοῦς ἔρχεται εἶναι ἡ μέριμνα γιά τό χῶρο. Τό μάτι τοῦς μπήκε καί σ' αὐτί. Ἐν τῷ μεταξύ τό ἴδιο τό κράτος λυμαίνεται τίς ἀκοές τῶν Ἑλλήνων ἀσκώντας δωρεάν ξένη μουσική προπαγάνδα. Ἀλλ' αὐτά εἶναι λόγος γιά ἔνοπλη δράση, γιά πραξικόπημα καί ἀνατροπή τοῦ καθεστώτος. Καί θά ἦταν στό γράφοντα ἀπολύτως δυσνόητο γιατί δέν βγαίνουν τά τάνξ, γιατί οἱ Ἐνοπλες Δυνάμεις δέν ἀνοίγουν Κιαιάδα στό μέσον τῆς χώρας γιά τοῦς χιλιάδες ὑπαίτιους τῆς ἀφαίμαξης τοῦ ἑλληνισμοῦ, τοῦ ἀφελληνισμοῦ πού μέρα καί νύχτα συντελεῖται ἀπό τοῦς ἐθνικούς πομπούς, αὐτά τά ἐργοστάσια κατασκευῆς γενιτσάρων [1978: μέ κυριότερο τό Γ' Πρόγραμμα. Τό Τρίτο μας κάνει τρίτους], θά ἀποροῦσε λοιπόν ὁ γράφων γιατί δέν βγαίνουν τά τάνξ, ἂν ὁ ἔμμισθος πατριωτισμός στήν Ἑλλάδα δέν εἶχε περιπέσει στό ἄωτο τῆς ἀνυποληψίας, ἀπό τό 1935 καί ἐντεῦθεν, μέ μία καί ἑλληνική μέν, ἀλλά πεντάμηνη μόνο ἐξαίρεση.

Τί γνωρίζει ἀλήθεια ὁ ἔμμισθος πατριωτισμός γιά τοῦς «τρόπους» τῆς

μουσικής και τή σημασία τους; Από τίς εκατοντάδες τά θούριά του έχει ἔστω καί ἓνα τονισμένο δωριστί; Ἀλλά μήπως οἱ ποιητές ξέρουν καθόλου ἀπό τρόπους»; Εἶναι «λυρικός», σού λέει. (Κυκλοφορεῖ δηλαδή μέ ποταμόπλοιο). Ο Leonardo da Vinci, πεντακόσια χρόνια πρὶν παρουσιάστηκε φυσικά μέ λύρα Ἑλληνική στόν πρίγκηπα πού ἐπρόκειτο νά τόν προσλάβει. Ἐδῶ, ἀκόμη σήμερα ὀνομάζουν «φῶτα» τό βάπτισμα. Λένε «τῶν Φώτων καί ἐννοοῦν τό βάπτισμα (κατάντησε οἱ περισσότερες λέξεις νά χρειάζονται ὀρισμό), δέν εἶναι λοιπόν περιεργο ἄν ἡ χρήση τοῦ κατ' ἐξοχήν ἑλληνικοῦ ὄργανου καί τό ἴδιο τό ὄργανο εἶναι ἄγνωστα ἀκόμη στόν ἴδιο τους τόν τόπο, ἐνῶ καί τό ὄνομα τοῦ ὄργανου αὐτοῦ παραπέμπει σχεδόν στό χρηματοκιβώτιο. Ἄκουσαν λοιπόν ποτέ ὅτι ὁ Διονύσιος Σολωμός τόνισε ὁ ἴδιος τόν «Ὑμνο στήν Ἐλευθερία» πρὶν τό κάμει ὁ Μάντζαρος; Ὅτι τά ὠδεῖα στήν Ἑλλάδα εἶναι στήν οὐσία οἱ πλέον ἐπικίνδυνες ξένες βάσεις - πιά ἐπικίνδυνες καί ἀπό τυχόν πυρηνικές - τό ξέρε κανεῖς ἐδῶ;

Μουσική συνέχει τό σύμπαν, ἀποφάνθηκε ὁ Πυθαγόρας. Δέν συνέχει πάντως τό κοπάδι; Κινδυνεύουν οἱ Πόντιοι νά χαθοῦν μέ τούς χορούς πού ἔχουν; Τόν Ἀπρίλιο τοῦ '67 ὁ γράφων σημείωσε τήν ἐξῆς σκέψη: «Δύο ἔθνη μποροῦν ν' ἀνταλλάξουν (ἕάν θέλουν) τούς συνταγματάρχες τους μέ ἐλάχιστη προσπάθεια. Δέν μποροῦν ν' ἀνταλλάξουν τά τραγούδια τους. (Γι' αὐτό εἶναι ἀπολύτως ἀντεθνικό νά διώκονται ἄνθρωποι σάν τόν Θεοδωράκη, στόν ὁποῖο θά ἔπρεπε ἀντιθέτως νά δοθεῖ ὑψηλή θέση στό ὑπουργεῖο Ἀμύνης, ὅπως καί στόν Χατζηδάκι. Στό βαθμό τουλάχιστον πού ἀμύνονται σέ εἰσβολέα ἐνάντια στόν ὁποῖο κανένα στρατεύμα δέν μπορεῖ νά μᾶς ὀχυρώσει: τήν ξένη μουσική ἐπέμβαση, ἀπό τήν Ἀμερική ἀφ' ἑνός, καί τήν Τουρκία ἀφ' ἑτέρου)». Ἀλλά ὁ Χατζηδάκις καί ὁ Θεοδωράκης - τό ἐξαιρετικό τους ταλέντο - εὐθύνονται γιατί κάθησαν τούς Ἕλληνες στό σκαμνί. Τούς κατέστησαν παθητικούς ἀκροατές, ἐνῶ ὡς τήν ἐποχή τοῦ Τσιτσάνη συμμετεῖχαν ἐνεργητικά διά τοῦ χοροῦ. Καί παρέσυραν τίς μουσικές δυνάμεις τῆς χώρας πρὸς τό ραδιοφωνικό τραγούδι ἢ τό τραγούδι τοῦ δίσκου, διότι συνθέτουν σέ ἀκατάλληλο ὄργανο καί μάλιστα συνθέτουν ἕως ὅτου διευθύνουν τήν τελική ἐκτέλεση τοῦ ἔργου πού συνήθως εἶναι ἡ πρώτη καί τελευταία. Διότι λαμβάνει χώρα στό σπίτι μέ τούς ἠχολήπτες, τό στούντιο τῆς φωνογραφικῆς ἐταιρείας. ἐνῶ στά σπίτια μας μπαίνει ἔτοιμο καί σκοτωμένο, θνησιγενές. Δέν ἀφήνουν τά τραγούδια νά ζήσουν, νά ἀναπτυχθοῦν σάν κανονικοί ὀργανισμοί, νά λειανθοῦν ἀπό τή χρήση πού θά τούς γίνε, νά διορθωθοῦν ἀπό τήν ποικιλία τῶν ἐκτελέσεων καί ὕστερα νά μποῦν στό μουσεῖο (στό δίσκο). Νομίζουν ὅτι τά τραγούδια εἶναι δικά τους(!), τά κάνουν λοιπόν δικά τους καί φυσικά τά πληρώνουν, παρ' ὅλο πού τά πληρώνονται κιόλας. Ἔτσι ὁμως τό περισσότερο πού μποροῦν εἶναι νά γίνουν δημοφιλεῖς, λαϊκοί ὁμως συνθέτες ποτέ. Γιατί ποτέ δέ θά χορευτοῦν. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ὀρχηστρική μουσική εἶναι ἐθνική τροφή καί ἐπείγει νά ἐπιστρέψουμε στούς ρυθμούς, στούς «τρόπους» καί στά ὄργανα τῶν Ἑλλήνων, ἐπείγει μάλιστα ἢ νά δημιουργήσουμε ἢ νά πεθάνουμε. Τό σῶμα εἶναι μουσικό ὄργανο κι εἶναι ὀλέθριο νά παραμελεῖται. Ἐδῶ ὁ γράφων ἐννοεῖ ἐπίσης προσπάθεια ἀνάλογη πρὸς τή με-

γαλειώδη πράξη του Κωνσταντίνου Κανάρη, όταν επέστρεφε - στους Γάλλους αν ή μνήμη δέ χωρατεύει - τά «δανεικά» της πειρατείας. Η Ευρώπη βρίσκεται σέ μουσικοχορευτικό χάλι απερίγραπτο. Της οφείλουμε τό φιλελληνισμό (καί ή Ελλάδα είναι έργο αποκλειστικό τών φιλελλήνων [του έσωτερικού και του έξωτερικού]), και τήν πολυφωνία. Καί χρειαζόμαστε μέν τήν πολυφωνία, οί Έλληνες μάλιστα, για να όμνοοϋμε εύκολότερα. Για να χτίζουμε καλύτερα έπίσης. Αλλά χρειαζόμαστε και τή μονοφωνία για να νοοϋμε εύκολότερα και χωριστά. Διότι, πάλι, ή μονοφωνία είναι γόνιμη στό μουσικοχορευτικό τομέα. Η Ευρώπη πεθαίνει μουσικοχορευτικά γιατί κουρδίστηκε μέ μονομέρεια στην ίδια της τή δόξα, τήν πολυφωνία. Η Ελλάδα οφείλει - μέ τήν έννοια μάλιστα ό-τι έχει συγχρόνως συμφέρον και χρέος -, να επαναφέρει τήν Ευρώπη στην τάξη (στους χορούς της). Διότι έχει τή μουσικοχορευτική δύναμη - αλλά της κάνει ά-χάριστη και ύβριστική χρήση - να καταστει μίτος όδηγητικός για όλη τήν ήπειρο (κι έτσι για τους ανθρώπους γενικώς) στον ουσιώδη αυτό τομέα, που σχετίζεται άμεσα μέ τήν παραγωγή και διάσωση της ποικιλίας (του sine qua non της ζωής δηλαδή). Είμαστε μία ποικιλία της Ευρώπης και έχουμε κάθε συμφέρον να διασώσουμε τήν ποικιλία στην Ευρώπη. Ήδη έγινε ή τερατώδης παραχώρηση να εγκαταλείψουμε τίς φορεσιές μας και ζοϋμε μεταμφιεσμένοι, γίναμε ένα έθνος μεταμφιεσμένο. (Ο γράφων εισηγεΐται να ληφθοϋν έκδικήσεις και επ' αυτού), θά ήταν άχάριστο «μαινόμενοι μέν επί τό λεξικόν», λεξιφάνηδες πρωτοι και ίθαγενείς της γλώσσας, να περιέλθουμε μουσικοχορευτικά στό ευρωπαϊκό κώμα. Στο κομμουνιστικό είναι σαφώς, από τήν άποψη αυτή, καλύτερα τά πράγματα. Οί Έλληνες από τήν άλλη μεριά δέν είναι άγνώμονες, και ύπάρχει αρχαία ρήση επ' αυτού. Πρέπει να επιστρέψουν στην Ευρώπη τά δανεικά, όπως πολύ ελληνικά τό έπραξαν: ο Κανάρης είπαμε, αλλά και ο Σάντας μέ τον Μανώλη Γλέζο τελευταία. Μόνο μία άδέκαστη χώρα μπορεΐ να χορεύει μέ τήν ψυχή της. Έπειτα είναι τό σπουδαιότερο, ή Αμερική. Αν διασώσουμε τήν ποικιλία στην Ευρώπη θά τήν επαναφέρουμε και στην Αμερική που τήν καταβροχθίζει. Οί «Ηνωμένες Πολιτείες» είναι λάθος πείραμα και καλό είναι σιγά σιγά να τίς βοηθήσουμε να αποβυζαντινοποιηθοϋν. Οί «Αμερικανοί» είναι συνάνθρωποι μας και μάλιστα, οί περισσότεροι, Ευρωπαίοι. Αυτό πρέπει να τους κεντρίσουμε να τά θυμηθοϋν γιατί αν έξακολουθήσουν να καταβροχθίζουν τήν ποικιλία θά μείνουν σκέτο κράτος (όπως ήταν τό Βυζάντιο), μέ ξένη γλώσσα και ξένο θρήσκευμα - μέ ξένη ψυχή. Έθνος δέν θά γίνουν ποτέ, κράτος μόνο και βία πάνω στην οικουμένη. Πρέπει να βοηθήσουμε οί Ολλανδοί τών «ΗΠΑ» να είναι Ολλανδοί, οί Τουρκοί Τουρκοί, οί Σενεγαλέζοι Σενεγαλέζοι. Ο Έλληνοαμερικανός είναι έκτρωμα (έχετε συναντήσει;) τό ίδιο κι ο Αγγλοαμερικανός. Κι αυτό τό έκτρωματικό τους είναι που παράγει τή βία, από τοϋτο μαΐνονται να διαπρέψουν όπωσδήποτε, ως είναι και για λίγη ώρα. Αλλά τό όραμα τών Αμερικανών να γίνουν κάτι δέν επαληθεΐει έντελώς τή διαπίστωση του γράφοντα πως οί «Ηνωμένες Πολιτείες» είναι λάθος χώρα; Τά λάθη όμως γίνονται και στίς δύο σειρές τών κωπηλατών - και στίς δύο πλευρές της σχεδίας. Η

ποικιλία πιέζεται άφόρητα και στην ήπειρό μας, ανατολικά. Δεν καταβροχθίζεται, αλλά ζει έντειχισμένη και ανήμπορη να ένωθει μαζί μας. Ζει μάλιστα υπό καθεστώς μειωτικό και για τό κύρος και για τήν οικονομία τών λαών της. Τό «κομμουνιστικό» σύστημα, έστω και διότι είναι «δικαιότερο», δεν είναι άποδοτικό στό ζήτημα τής συσσώρευσης [«πολιτισμοῦ»] και γι' αυτό - κυρίως - οί χώρες δεν σκοτώνονται ποιά νά τό πρωτο - υίοθετήσει. Ο ίδιος λόγος - κυρίως πάλι - κάνει τά «κομμουνιστικά» καθεστῶτα άνελεύθερα και άν έπινοοῦσαν τρόπο νά υπεркеράσουν τήν «Άμερική» - τό σοβιετικό ὄραμα τώρα - σέ άποδοτικότητα, ή δικτατορία θά περνούσε προοδευτικά στή Δύση.

Έν τῷ μεταξύ ή Εὐρώπη άποστρέφεται τή δικτατορία κι εκτός αὐτοῦ τά λάθη της τά έκανε, τώρα χρειάζεται ξανά τόν ένθουσιασμό της. Θέλει κατά συνέπεια ὅλα της τά έθνη, τούς Γερμανούς της - ὅλους· τούς Τσεχοσλοβοάκους της τούς Ρώσους της ακόμα. Τί παράλογη διαίρεση εἶν' αὐτή, νά ζοῦμε - έκατέρωθεν ακρωτηριασμένοι, επειδή ή «Άμερική» κατήργησε τήν ποικιλία και έμπνεύστηκε τόν καουμποῦσμό. Η ποικιλία είναι άρετή (και έπωνυμία), δεν άναιρεῖ τή συνοχή. Οὔτε τή διεύρυνση άναιρεῖ. Εκείνο πού άναιρεῖ είναι τό Βυζάντιο, γιατί τό Βυζάντιο είναι λάσπη - βάπτισμα, άν συννενοηθήκαμε κάπως - και ή Άμερική» είναι Βυζάντιο: μοντέρνα λάσπη. Και άναιρεῖ. Η «Άμερική» προλειάνει τό έδαφος για τήν έλευση τοῦ σουλτάνου. (Τυχαία είναι φιλοτουρκική;) Η Εὐρώπη είναι έλληνική, ή «Άμερική» είναι βρῶμα και μόνο έναν Θεοδόσιο περιμένει για νά μάς συντρίψει - τούς έθνικούς ανθρώπους - άν δεν ενεργήσουμε μέ σύνεση, θά μάς βαφτίσουν, εάν δεν άλώσουμε μέ έφοδο τό ΝΑΤΟ, ανατολικοί και δυτικοί μαζί, εγκαίρως (επί παραδειγματι) Και πίσω άπ' τό βάπτισμα καραδοκεῖ φαρδειά πλατειά ή Ὁθωμανική Αὐτοκρατορία.

Ένῶ λοιπόν τόσο είναι τά πράγματα σοβαρά [ώστε νά έπέιγει ή νά δημιουργήσουμε ή νά πεθάνουμε], Χατζηδάκις και Θεοδωράκης μάς κάθισαν στό ὀκαμνί - και ὁ Χατζηδάκις ὄχι μόνο μέ τά τραγούδια του αλλά και μέ τή ραδιοφωνική του πολιτική. [1978: ὄντως τό Τρίτο μας κάνει ὄλο και πιό τρίτους). Δημιούργησαν δηλαδή κενό στην πίστα. Οί πίστες τοῦ χοροῦ ὅμως είναι μέρος τοῦ έλληνικοῦ έδάφους, μέρος του μάλιστα μέ τεράστια στρατηγική σημασία και ή δημιουργία κενοῦ σ' αὐτές τρύπες στό έθνος. Από τό κενό αὐτό πραγματοποιεῖται ή άποτελεοματικότερη ξένη διεΐσδυση. Και νά πού τό κενό αὐτό καλύπτει, μέ τούς γενίτσαρους πού κατασκευάζει κατά τόπους, ή κυρίαρχη κυρίως δύναμη. Ο γράφων έφριξε ὅταν χρειάστηκε κάποτε (1964) νά μετακινηθεῖ από τήν Καβάλα στην Ξάνθη μέ λεωφορεῖο, διότι τό ραδιόφωνο τοῦ ὀχήματος μετέδιδε - στή διαπασῶν έννοεῖται - τουρκογύφτικου χαρακτήρα κυρίως και άμερικανικά άφ' έτέρου ἄσματα. Και αὐτό γινόταν στή Θράκη. Δεν είναι ὅμως εύλογο ὅτι άν άλώσεις μουσικά μία περιοχή μπορείς εύκολότερα νά τήν άλώσεις και άπλῶς; Ποιός ραδιοσταθμός άλλωστε μετέδιδε αὐτή τή μουσική, πού ήταν ξένος Δούρειος Ἴππος εκατό τά εκατό; Η Τουρκία, θά στοιχημάτιζε κανείς. Δέ θά έπεφτε μακρυνά. Στή Θράκη Η Ελλάδα δέ διέθετε ραδιοσταθμό (στή Θράκη είχε βρεῖ νά μή διαθέτει - διέθετε ήδη έντούτοις στην Αμαλιάδα, στόν

Πύργο), και τήν ἔλλειψη κάλυπταν οἱ «Ἠνωμένες Πολιτεῖες». Ἦταν ἓνα παράρτημα τῆς «φωνῆς τῆς Ἀμερικῆς» ἢ ἓνας σταθμὸς τοῦ βου ἀμερικάνικου στόλου - δέ θυμᾶται ὅλα τὰ πράγματα μέ ἀκρίβεια ὁ γράφων. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι ἐξακολουθεῖ, σύμφωνα μέ τή σωκρατική παραίνεση, νά διδάσκεται καί εἶναι ἀδύνατο νά προσθέσεις γνώση χωρίς νά ἀφαιρέσεις ἄλλη. Γι' αὐτό καί οἱ ἀποστάσεις εἶναι πολλές, ἀλλά ἀπόσταση ἀπὸ τὴν ἀλήθεια μία. Τό φυσικό εἶναι ἡ λήθη καί ἡ σχολή, ὄχι ἡ ἀλήθεια καί ἡ ἀσχολία. (Τό στερητικό ἄλφα δηλώνει πάντοτε ὑστερη φάση). Ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐπωμισθεῖ περίεργη ὑποχρέωση νά μὴν κάνει βῆμα πρὸς καμία κατεύθυνση, γι' αὐτό, στό ποσοστό ἀκριβῶς πού αὐξάνει ἡ γνώση του αὐξάνει καί ἡ ἄγνοιά του. Ὁ βάρβαρος - ὁ βάτραχος ἐπίσης - ἐλάχιστα γνωρίζει ἀλλά καί ἐλάχιστα ἀγνοεῖ. Ὁ Ἕλληνας γνωρίζει περισσότερα ἀλλά, γι' αὐτό ἀγνοεῖ καί περισσότερα. Αὐτό προέρχεται ἀπὸ τὴ φύση τῆς γνώσης, πού δέν μπορεῖ νά γίνῃ γνώση γνώσεως μονομερῶς, ἀλλά θά εἶναι ἀπαραιτήτως καί γνώση ἄγνοιας. Ὁ γράφων τό λέει αὐτό ἀγχιβασία. Ὁ ἄνθρωπος καί ἡ ἀγχιβασία δέ χωρίζουν. Καί τότε τί παιδεύομαστε; θά ἀπορήσει κανεὶς. Ὁ γράφων δέν παιδεύεται - ἀπεργεῖ. (Ἀπὸ τοῦτο καί δέν εἶναι θηλαστικό). Νομίζει ὅμως ὅτι παιδεύομαστε καί κατὰ συνέπεια «προ - οδεύουμε», ἀκριβῶς γιὰ νά μὴν κάνουμε βῆμα (πρὸς καμία κατεύθυνση). Διότι γιὰ νά ἐπιτυχάνεται αὐτό ὀφείλουμε περιέργως νά σπεύδουμε (πρὸς τὴν ἀλήθεια, ἢ ὅποια ὅμως σπεύδει πίσω μας). Εἶναι σάν τό κυνήγι τοῦ Ἥλιου, εὐτύχησε ὁ γράφων νά ἐξηγήσει ἐνῶ εἶχε πάει νά γεννηθεῖ (ἔφηβος τότε ἀπὸ ληξιαρχικὴ ἀποψη), πού κάνει ὥστε ὁ ἥλιος νά δῦει μπροστά μας καί ν' ἀνατέλει πίσω μας. Δέν εἶναι βέβαια ὅλα γεωμετρικά. Τό νότιο ἡμισφαίριο στερεῖται πολικῶν ἀστέρων καί τοῦτο ἔχει τίς συνέπειές του. (Τό νότιο ἡμισφαίριο στερεῖται ἀποδημητικῶν πουλιῶν). Αὐτὴ ἡ στέρηση δέν εἶναι μήπως πού κάνει τό νότιο ἡμισφαίριο ἀσυναγώνιστο στοὺς ρυθμούς; Ἡ αἴσθησις ὅτι δέν κάνουμε βῆμα παράγεται ὄχι μέ τὴν ἀεροκωπηλασία ἀλλά μέ τὴν πλεύση (:στό κέντρο πάντοτε τοῦ ὠκεανοῦ - καί τοῦ ὀρίζοντα). Καί αὐτό εἶπε, ὅσο μπόρεσε, τό Σέρντιλις: Ὅτι τό βῆμα εἶναι σημειωτόν. Τρέμουμε νά ἀπεργήσουμε γιατί αὐτό θά σήμαινε μονόπλευρη προσέγγιση τῆς ἀλήθειας ἢ τῆς λήθης (τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ κακοῦ, θά ἔλεγαν σέ ἄλλο γεωγραφικό μῆκος ἢ οἱ ἰθαγενεῖς ἀλλόθρησκοι), πράγμα πού θά μᾶς ἐξέθετε κοσμικά.

Ἡ συνείδησις εἶναι ψῆγμα, σχισμὴ. Ἐκατέρωθεν τῆς ἀναπνέουμε κόσμου - καί νά τὴν ἢ τραγωδία (ἢ ἑλληνικότητα). Σαλπάρουμε συνεχῶς γιὰ τὸν ὄλεθρο (:Θουκυδίδης) Ὅλοι οἱ πόλεμοι εἶναι πελοποννησιακοί, ἐμφύλιοι. Ὅλοι οἱ πόλεμοι εἶναι: αἰμομικτικοί. Γι' αὐτό καί ὄλοι οἱ προηγούμενοι πόλεμοι εἶναι ματαιοπονία, ἐνῶ ὄλοι οἱ ἐπόμενοι ἀνάγκη. Καί ἔχει καταστήσει ἀδύνατο νά ζήσουμε - σάν κάπως Ἕλληνες, πού εἶναι τό ἐνδιαφέρον - παρά ἂν συντριψομε στρατιωτικά τὴν Τουρκία. Δυστυχῶς αὐτό θά γίνῃ (θά τὴν συντριψομε), γιατί οἱ προσωρινές κυβερνήσεις - ὅλες οἱ κυβερνήσεις εἶναι προσωρινές - ἔχουν δεσμευτεῖ στό κυνήγι τοῦ ἥλιου καί δέν στέργουν ν' ἀκούσουν τὴν (ἑλληνικὴ πάλι) φωνὴ τῆς ἀπόσπασης ἀπὸ τό κατ' ἐξοχὴν ἀνθρώπινο στάδιο, τὴν ἀγχιβασία.

Ἡ φωνή αὐτή - πού δέν ἀκούγεται - λέει: κάτω οἱ ἀυξήσεις στίς λογιῶν λογιῶν ἀποδοχές.. (Νά ζητηθοῦν ἐπειγόντως μειώσεις). Οἱ χῶρες νά ἀνταλλάσσουν τούς στρατηγούς τους μέ τό παραμικρό καί ἀκόμη τίς κυβερνήσεις τους. Οἱ γαῖδαροι μία φορά τό χρόνο νά κυβερνοῦν τίς χῶρες. Οἱ ἐφημερίδες ἄς διαβάζονται, ἀλλά - φυσικά - ποτέ πρῖν παρέλθει ἐξάμηνο τουλάχιστον ἀπό τήν ἐκδοσή τους. Νά γίνουν σεβαστές ἀπό ὅλους τούς ἀνθρώπους ὅλες οἱ σημερινές, να ἀπορριφθοῦν ὅμως ὅλες οἱ μέλλουσες ἀνάγκες. Ἡ ἀξίωση τοῦ ἑλληνικοῦ ἀνθρώπου γιά ἐπωνυμία - ἢ ἀξίωση γιά ποικιλία - νά κατισχύσει.

Θά εἶναι φανερή ἢ καταλυτική ἀντίφαση μεταξύ τῆς φιλοπατρίας τοῦ γράφοντος, τῆς προσήλωσής του στήν εἰδή, καί ὀρισμένων ἰδανικῶν του Καί βέβαια ο γράφων συγγέει φιλοπατρία καί φιλαλήθεια (Τί νά κάνει;) Ἡ Ἑλλάδα εἶναι τόπος - ὑπερουράνιος - μέ - τόν - ἐναερίο - της - χῶρο. Δέν ἔχουμε Καππαδοκία ἐδῶ. Το ἡμερολόγιο ν' ἀλλάξει, ἢ σημαία να εὐπρεπιστεῖ. Τά χατζηκάπως ὀνόματα να ἐπιστραφοῦν. Ὁ Χριστός νά ἐπανέλθει στη σειρά του - γιὰ να μην τη χάσει τελείως και να εἶναι σεβαστός κοντά στους ἀθανάτους. Δέν μπορεῖς νά ἀντικαθιστᾷς δώδεκα θεούς μέ δώδεκα ἀνθρώπους - δέ θέλω νά πῶ πιθήκους - ἐπειδή ὁ Θεοδόσιος νίκησε τόν ἀντίπαλό του. Οὔτε νά τιμᾷς βασιλεῖο πού κύρια του μέριμνα καί ὑπατο ἀνδραγάθημά του ὑπῆρξε ὅτι βάφτισε -ἐξανδραπόδισε δηλαδή - τούς Ἑλληνες. Πού σ' ἔνα βουλγαροκτόνο βασιλιά του ἀντιστοιχοῦν δεκάδες ἑλληνοκτόνοι. Δέν μπορεῖς νά ὀνομάζεις «Μέγες» τούς ἑλληνοκτόνους αὐτούς βαρβάρους, τόν Κωνσταντῖνο, τόν Ἰουστινιανό, τόν Θεοδόσιο τόν Ἡράκλειο (καί τόν Ἰουλιανό νά τόν ὀνομάζεις Παραβάτη). Εἶσαι γουρούνι ὅταν το κάνεις αὐτό. Γιατί ἐπιπλέον τό κάνεις μέ λέξεις πού δέν εἶναι δικές σου - γιά νά τό κάνεις. Λέξεις ἑλληνικές δέ. Ἀσχημία μεγαλύτερη ἀπ' αὐτή στόν κόσμο δέν ἔχει γίνει. Κι οὔτε τό νά τρυπώσεις καθηγητής στό Πανεπιστήμιο τῶν Χατζηελλήνων, οὔτε ἡ συνοχή στήν ψυχική σου διάθεση μᾶς γεμίζει τό μάτι γιά νά σοῦ κολάσουμε τέτοιο χάλι. Καί δημόσια σοῦ ἀπευθύνουμε [ὁ γράφων] μομφή: Δέν εἶσαι φίλος! Θά ἔπρεπε ἐπειγόντως νά διαβάσεις Καβάφη. [-Ἐξαιρετική συγκίνηση καταλαμβάνει τόν γράφοντα ὅταν τό ὄνομα αὐτό τόν πλησιάσει. Μόνο ἡ μουσική (μέ τήν ποίηση καί τούς χορούς της) καί ὁ Καβάφης μᾶς συνδέουν ἀδιαφιλονίκητα, στέρεα, μέ τήν Ἑλλάδα. Ὁ γράφων δέν ἐπανεκδίδει γιά νά κάνει χῶρο στόν Καβάφη. Κι ἂν ἦταν Τοῦρκος σουλτάνος θά πρότεινε στούς Χατζηέλληνες τή Σμύρνη γιά τόν ποιητή. Καί σκέψου. Αὐτοί - θά τόν ἔδιναν: τόν Καβάφη γιά τή Σμύρνη! Ἀφοῦ κι οἱ συγγραφεῖς τους, λωτοφάγοι ἅμα καί λωτοπαραγωγοί, ἀνοικονόμοι πρώτης, σπεύδουν πρὸς τό πολυλαπλό, τή β', γ', δ' ἐκδοση, καί φυσικά πρὸς τήν ἀμοιβή. Μά - πρέπει οἱ συγγραφεῖς νά ἀμείβονται;]. Καί αὐτά μέν ὡς πρὸς τούς Καππαδοκοῦντες.

Εἶναι ὅμως καί οἱ ἄλλοι γενίτσαροι, καί ἄς δοῦμε ἂν εἶναι γενίτσαροι καί στρατολογημένοι καί λιποτάκτες. Πρῶτα πρῶτα αὐτοκαλοῦνται «γκρούπς» - καί εἶναι πράγματι. Ἀπό τό 1962 πού ἀρχίζουν νά θάλλουν μέχρι πέρσι πού ἡ τουρκική εἰσβολή τούς ὑποβίβασε στούς λαθρόβιους ἐμφανίζονται μέ τά ἐξῆς ὀνόματα:

1962: «Φλάνερς» και «Μπήτνικς» στην Αθήνα. «Κομήτες» στη Θεσσαλονίκη. 1963: Η Βραδυνή οργανώνει (ἀμισθί;) κυριακάτικα πρωινά με ἀμερικανική μουσική για νέους και στην Αθήνα μόνο δημιουργούνται περί τά εκατό νεανικά συγροτήματα ἐνῶ ἐμφανίζονται τά γκρούπς «Τζούνιορς» και «Ντράγκονς», «Βίπς» και «Μπράμς» στη Θεσσαλονίκη. 1964: Πλήθος ραδιοπειρατές λυμαίνονται τήν ἀτμόσφαιρα. Στην Αθήνα ἐμφανίζονται οί «Έμ Τζί Σί» και οί «Ολύμπιανς». Στη Θεσσαλονίκη οί «Γκρήκς». Στην Κατερίνη οί «Αρίονες». 1965, Αθήνα: «Μπλού Μπέρντς», «Στόρμινς», «Τσάρμς», «Αϊντολς» και «Σάουντς». Θεσσαλονίκη: («Στραϊντζερς»), «Πασίφικς», «Σαλόνικα΄ς Φάιβ» και «Μόνκς». 1966 Αθήνα: «Τσινκουέττι» και «Βίκιγκς». Θεσσαλονίκη: «Λούποκ», «Ρόνιν Έντ Ντόουζ» και «Τήτσερς». Ξεχωριστά ἀναφέρονται οί «Γουή Φάιβ» με τόν Ντέμη Ροῦσο. 1967: Στασιμότητα μέχρι τό τέλος τοῦ καλοκαιριοῦ. Από τό Φθινόπωρο, Θεσσαλονίκη: «Βόρειοι». «Μπλόου - Άπ», «Κούλ Κάτς» κ.α. 1968: Εισάγεται τό «ρόκ». Αθήνα: «Φρατέλλι», «Νιού Χόπς», «Ολύμπικς». Θεσσαλονίκη: «Μπούμεραγκς», «Μπί Έμ Ντάμπλιου», «Άπ Τάιτ» (τό περσινό «Κούλ Κάτς»). 1969, Αθήνα: «Σῶβερ Γκρούπ», «Νταϊνβιντ Σέτ». «Κονσταντίτο Σέτ», «Τζάγκουαρς», «Έσκουάιρ Μπήτ Γκρούπ», «Μάρινεμς» κ.α. 1970 Κάμψη. 1971, Αθήνα: «Πέρσονς». «Μπάμπυλον», «Ντουκάκις Πόπιουλαρ Όργανιζαίσιονς», «Πελόμα Μπόγκου», «Σόκρατες ντραγκ δέ κόνιουμ», «Έξαδάχτυλος», «Γκαζουάμα Σιντχάρτχας», «Πόλλ», «Νοστράδαμος», «Μάρκα», «Μπουρμπούλια», «Αναδέλτα», «Διόσκουροι», «Ντάμον κέ Φιντίας», «Ρέμπελοι», και πολλοί ἄλλοι. 1972: Οί «Μάντ» τιμῶνται με τό μετάλλιο Νίξον (για νά εἴμαστε και συνεννοημένοι). 1973: Δίσεκτο ἔτος. 1974: Πιό δίσεκτο.

Σέ γενίτσαρους λοιπόν παραχωροῦμε τή θέση μας ὅταν ἀνοίγουμε τρύπες στην πίστα. Καί οί μὲν γενίτσαροι τῆς Ἀσίας (οί παντός εἶδους Καζαντζιδηδες), εἶναι γενίτσαροι μόνοι τους. Ἀλλά οί γενίτσαροι τῆς Ἀμερικῆς εἶναι πολύ διαφορετικό πράγμα - και πολύ πιό διαβρωτικό. Μὲ ποιά ἐνότητα στό φρόνημα πρόκειται ν΄ ἀντιμετωπίσουμε τίς συμπληγάδες ὅταν ἡ Ἑλλάδα εἶναι μουσικοχορευτικά διάτρητη; Ὁ Πυθαγόρας ἀποφάνθηκε πῶς μουσική συνέχει τό σύμπαν. Μήπως πάντως συνέχει τό κοπάδι; Ὁ Αἰλιανός ἀναφέρει ὅτι οί «Κρητες τούς παῖδας μανθάνειν τούς νόμους ἐκέλευον μετά τίνος μελωδίας». Ὁ Στράβων μαρτυρεῖ ὅτι «τούς παῖδας οί τῶν Ἑλλήνων πόλεις πρώτιστα και μάλιστα διά τῆς μουσικῆς παιδεύουσιν». Ἐν τῷ μεταξύ ἡ Σπάρτη, λέει ὁ Πλούταρχος, ἀνέθεσε στόν ἔφορο Ἐκπρέπη και «Φρόνιδος τοῦ μουσικοῦ σκεπάρνω τάς δύο τῶν ἐννέα (χορδῶν τῆς λύρας του) ἐξέτεμεν εἰπών: μή κακούργει τήν μουσικήν». Τίς τέσσερις ἄλλωστε ἐπιπλέον χορδές τοῦ Τιμόθεου ἀπέκοψαν και ἀκολούθως τόν ἐξόρισαν, διότι σύμφωνα με τό ψήφισμα τῆς Σπάρτης «λυμαίνεται τάς ἀκοῶς τῶν νέων». Ὁ Τέρπανδρος κατέλυσε ἐπαναστάσεις με τήν μουσική. Ὁ Θαλήτας και ὁ Πυθαγόρας θεράπευσαν νόσους. Ὁ Θαλήτας και ὁ Ἐπιμενίδης κλήθηκαν στην Αθήνα και τή Σπύρτη νά ρυθμίσουν τήν κοινωνική ἀναταραχή διά τῆς μουσικῆς. (Ὁ Μίκης Θεοδωράκης ἐπέτυχε τό 1974 μ.Χ. - θέλοντας και μή - ἀνάλογο πράγμα). Ἡ λέξη νόμος στους Ἑλληνες εἶναι ἄλλωστε ὄρος και τῆς

μουσικῆς καί τῆς πολιτικῆς, ἀλλά εἶναι εὐλογο [στόν γράφοντα]. Οἱ Σπαρτιάτες πού δέν κατέθεταν τά ὄπλα, πολεμοῦσαν ὑπό τήν διεύθυνση τῶν αὐλῶν. «Οἱ κάλλιστοι στούς χορούς εἶναι οἱ ἄριστοι στόν πόλεμο», βεβαίωσε ὁ Ἀθηναῖος. Ὁ Σωκράτης, γιά νά μήν εἶναι ὁ μόνος Ἕλληνας πού δέν ξέρει μουσική, πῆγε κι ἔμαθε στά ἐξήντα του. Τόν Ἡσίοδο πού δέν ἔλαβε αὐτή τή μέριμνα, τόν ἀπέκλεισαν ἀπό τούς ποιητικούς ἀγῶνες διότι τό ποιήμα του δέν ἤξερε «νά τό κιθαρίζει». «Μουσική - ἀναφέρει ὁ Πολύβιος – πᾶσι μέν ἀνθρώποις ὄφελος ἀσκεῖν», στούς Ἀρκάδες ὅμως εἶναι καί ὑποχρέωση. «Καί τῶν μέν ἄλλων μαθημάτων ἀρνηθῆναί τι μή γινώσκειν οὐδέν αἰσχρόν ἡγοῦνται», λέει, «τήν γέ μήν ὠδήν οὐτ' ἀρνηθῆναι δύνανται διά τό κατανάγκην πάντας μανθάνειν...». Δάμων, Πλάτων, Ἀριστοτέλης, ἀποφαίνονται ὅτι μουσική καί χορός εἶναι ὁ κύριος μοχλός τοῦ ἥθους. Ὁ Πλάτων ἀποφαίνεται γιά τήν ἑλληνική παιδεία ἐν γένει «Ὅλη μας ἡ παιδεία εἶναι χορός», ἐνῶ ὁ ἀπαιδευτος χαρακτηρίζεται ἀπ' τόν φιλόσοφο ἀπλῶς ὡς «ἀχόρευτος». Ἡ ἀρμονία εἶναι «σύμμαχος» τοῦ ἀνθρώπου - λέγει καί ὁ ρυθμός «ἐπίκουρός» του. Τούς ἴδιους τούς θεούς τούς ὀνομάζει «συγχορευτές» μας καί ἡ πολιοῦχος αὐτῆς τῆς πόλεως λέγεται Παλλάς, πού παράγεται ἀπό τό πάλλειν καί τό πάλλεσθαι, τά ὅποια ὑποδηλώνουν, κατά τόν Πλάτωνα πάντοτε, χορό καί κίνηση. Εἶναι ἄλλωστε ἡ προστάτιδα τοῦ πολεμικοῦ χοροῦ. Στό πλευρό της ὁ Ἀπόλλων, ὁ Διόνυσος καί οἱ Μοῦσες χορεύουν στά συμπόσια μαζί μέ τούς ἀνθρώπους, λέει ὁ Πλάτων. Ἐνῶ κοτζάμ Ἀπόλλων, ὁ μουσηγέτης, ἔδωσε ὅλη του τήν παρουσία στόν Ἑρμῆ γιά νά τοῦ παραχωρήσει τήν λύρα. Μήπως τό ὑπουργεῖο Ἀμύνης γνωρίζει γιατί; Γνωρίζει τά ἐλάχιστα πού ἀναφέρω ἐδῶ ἀπό μνήμης; Ἐχει καθόλου γνώμη ἐπ' αὐτῶν; Δέν ἀστεῖζεται ὁ γράφων (γι' αὐτό ἄλλωστε καί δέν ἀπευθύνει τά ἐρωτήματά του στό Γ' Πρόγραμμα, οὔτε βέβαια στό Ὑπουργεῖο Παιδείας - Θρησκευμάτων. (Ἄλλο καί τοῦτο, λές καί δέν εἶναι θρήσκευμα ὁ ἑλληνισμός καί χρειάζεται... τσόντα). Καί σοῦχουν, ἀλλόθρησκοι καί λωτοφάγοι, θεόν ἀπό τήν Ἀσία, διάβολο ἐξ Ἀμερικῆς, Καραμανλῆ ὀνόματι πρωθυπουργό [1978: δήμαρχο Μπέη], ἡμερολόγιο γιά Καππαδόκες καί φυσικά ἀξιωματικούς πού τά τριάντα τελευταία χρόνια πολέμησαν μόνο ἐναντίον Ἑλλήνων ἀποκλειστικῶς [μέ μία ἐξαίρεση: Κορεάτες], Δεῖτε λοιπόν λίγο τό ἐθνικό τους ἡμερολόγιο. Τήν ἡμέρα πού ὁ γράφων - κρυφά ἀπ' ὅλους ἐννοεῖται - ἐορτάζει τήν ἐπέτειο τῆς γέννησης τοῦ Σωκράτη, αὐτοῖ μνημονεύουν Ἰώβ καί Ἰωακείμ. Ἀκούει ὅμως κανείς, τώρα πιά, αὐτό πού ἀκοῦμε; Ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ρώτησαν τούς Δελφούς «πῶς θά τοῦς συμβεῖ αὐτό πού περισσότερο ποθοῦσαν» ἡ Πυθία ἀπάντησε, «εἰ τό κάλλιστον ἐς τό δεξιόν οὓς τῶν παιδῶν ἐντιθέσθαι βούλοιντο» (χρ. 51Θ). Ξέρει μήπως γιατί, ἡ ἑλληνική(!) κυβέρνησις; Τήν ἀπασχολεῖ καθόλου τό ζήτημα;

Τό ζῶο πού ἔγινε ἄνθρωπος «ἀκούγε» πράγματα πού δέν τ' ἀκούει ὁ ἄνθρωπος. Αὐτά λοιπόν τά ἀκούσματα φαίνεται ὅτι μάς δίνει ἡ τέχνη, καί μάλιστα ἡ μουσική. Ἡ ὀρχηστική μουσική ιδιαίτερα. Καί ἔτσι κάνοντας ἀποτρέπει τήν πλήρη ἀπόσχιση μας ἀπό τόν «ρυθμό τοῦ κόσμου», τήν ἀναπνευστική του κίνηση. (Διότι ἐκατέρωθεν τῆς συνείδησης, αὐτῆς τῆς σχισμῆς, ἀναπνέουμε κό-

σμο). Αποτρέπει δηλαδή τήν πτώση του ανθρώπου στο άριστερό αποκλειστικώς ήμισφαίριο του έγκεφάλου του. Έτσι ο άνθρωπος και ή φύση παραμένουν ανδρόγυνο κι ούτε να σμίξουν, πραγματικά μπορούν, ούτε και να χωρίσουν. Ο άνθρωπος είναι έκτρωμα και θαύμα, και εκτός πού του σηκώνεται πρέπει και να μουσικώνεται.

Η προσέγγιση τής όρχηστικῆς μουσικῆς, του βαλλίσματος, για να μνημονευθεί τό αρχαιότερο από τά γνωστά της είδη, μάς βυθίζει στις πηγές τής μουσικῆς, του λόγου, τής όρχηστικῆς και τής μιμητικῆς τέχνης, συγχρόνως. Μας πηγαίνει δηλαδή στο πώς ξεμύτισε από τό φυσικό βασίλειο τό μεταφυσικό παράδοξο, ο άνθρωπος.

Δύο είναι τά στοιχεία πού επιτρέπουν αυτή τή δήλωση, (ότι δηλαδή τό βάλλισμα μάς κατευθύνει στή γένεση του ανθρώπου): Πρώτον, τό βάλλισμα στο ξεκίνημά του, είναι ταυτόχρονα μουσική, λόγος χορός και μίμηση. Δεύτερον, τό γεγονός ότι ο λόγος του βαλλίσματος είναι λόγος μύθου. Και είναι μέν γενικά παραδεκτό ότι εν αρχή ήν ο λόγος, αλλά ο λόγος στην αρχή λεγόταν [και ήταν] μύθος. Πουθενά στον Όμηρο ή λέξη λόγος δέν σημαίνει αυτό πού έννοούμε σήμερα, αλλά σημαίνει μόνο σύναξη, μάζωξη. Η πρώτη φορά πού ή λέξη λόγος σημαίνει ό,τι περίπου και σήμερα είναι στον Ησίοδο.

Ίσως όμως δημιουργείται ή έξης ένσταση: «Και γιατί τάχα τό βάλλισμα, μέ τό να συνδυάζει μουσική, λόγο και μίμηση, μάς πηγαίνει στή γένεση του ανθρώπου; Έμεις έχουμε συνηθίσει στην άποψη ότι ο άνθρωπος ξεπήδησε από τά εργαλεία του, όχι από τέτοια καμώματα». Ένας μύθος πού αναφέρει ο Πλάτωνας, ένισχύει τήν «ύλιστική» αυτή θεωρία: Όταν, λέει, οί Μοῦσες έδωσαν στους ανθρώπους τό τραγούδι, τόσο ήδυ τους ήταν να τραγουδούν, ώστε μόνον αυτό μπορούσαν να κάνουν. Έτσι λησμόνησαν να τρώνε και να πίνουν, μέχρι πού πέθαναν, από άσιτία, και απ' αυτούς προήλθε τό γένος των τζιτζικιών. Η νεώτερη έπιστήμη διαφωνεί. Ο άνθρωπος του Neanderthal - ένας από τους συγγενείς του προανθρώπου - κατασκεύασε και χρησιμοποίησε εργαλεία. Δέν τραγούδησε όμως, και έτσι δέν έγινε άνθρωπος. Χάθηκε ως είδος (Φυσικά, τό ό-τι δέν τραγούδησε τό έχουμε από εικαστικές μόνον ένδείξεις. Ξέρουμε ότι δέν τραγούδησε διότι τά σπήλαια στα όποια έζησε δέν είναι ζωγραφισμένα. Οί ζωγραφίες όμως των πρωτανθρώπων παρουσιάζουν σαφείς μετρήσεις χρόνου («μουσικές» δηλαδή μετρήσεις). Είναι λοιπόν εύλογο ότι εκείνα πού όνομάσαμε καμώματα, σε αντίθεση με τά εργαλεία, δηλαδή ή μουσική, ο λόγος, ή όρχηση και ή μίμηση, είναι κι αυτά εργαλεία (πολύ σπουδαία μάλιστα).

Ο άνθρωπος χαρακτηρίζεται (και ξεχωρίζει από κάθε άλλη μορφή ζωντανού) από δύο αισθήσεις μεταξύ εκείνων πού έχει, οί όποιες άπτονται έξ άποστάσεως και οί όποιες θά ταιρίαζε να χαρακτηριστούν έγκρατεις αισθήσεις. Είναι ή άκοή και ή όραση. Η άκοή και ή όραση στα ζώα είναι άκρατεις και όχι έγκρατεις αισθήσεις. Λειτουργούν όπως ή άφή, ή γεύση, ή όσφρηση, μαζί με τίς όποιες είναι όργανα άντιλήψεως του άμέσου. Τό έμμεσο, άγνωστο στα ζώα, είναι προνόμιο του ανθρώπου. Οί έγκρατεις για τον άνθρωπο αισθήσεις άκοή και ή

ραση, συμφύονται μέ τήν έννοια του χώρου [πού τόν παράγει ή όραση] και του χρόνου [πού τόν παράγει ή άκοή]. Όταν τώρα άκούμε ότι ένα ανθρώπινο έργαλειό, τό βάλλισμα, συνίσταται σ' ένα άδιαίρετο σύνολο μουσικής, χοροῦ, λόγου και μιμικής, έξ ανάγκης φτάνουμε εκεί πού ή άκοή και ή όραση δέν έχουν άκόμη διαιρεθεί μεταξύ τους (άλλά έχουν μόνο άποχωριστεί ποιοτικά από τίς άλλες αισθήσεις).

Μουσική και λόγος είναι κίνηση μέσα στό χρόνο, πού είναι δημιουργημα τής άκοής. Χορός και μιμική, βουβή μιμική, είναι κίνηση μέσα στό χώρο πού είναι δημιουργημα τής όρασης. Η έπιστήμη καταδέχτηκε - μέ τή βοήθεια μεγάλων φυοικῶν - νά έπιστρέψει στην άρχική σύγχυση άκοής και όράσεως και νά δημιουργήσει τό δικό της βάλλισμα: τό χωροχρόνο. Η έννοια του χωροχρόνου είναι βάλλισμα.

Έτσι όμως έχουμε - όσοι έχουμε - μία ιδέα του τί είναι ό χώρος και ό χρόνος σάν άδιαίρετο σύνολο. Δέν έχουμε άκόμη καμμία ιδέα περί του είναι - ή τί υπήρξε - ή άκοή και ή όραση σάν ένιαία αίσθηση. Ένας πολύ μέγανος ποιητής, πρέπει νά έρθει για νά τό πη αυτό. Θα είναι, ύποπτεύομαι, ένας ποιητής του σώματος. Γιατί τό σώμα, τό πλέον άγνωστο από τά «γνωστά», είναι μουσικό «όργανο» και φυλάττει τούς κώδικες κατανόσεως παντός ό,τι υπήρξε και θα υπάρξει. Άς σημειωθεί ό,τι τό γνωστό και τό άγνωστο είναι ανάλογα. Άλλά ή ένσταση επανέρχεται πάντοτε. (Ο άνθρωπος είναι ένσταση). Τί σχέση έχουν αυτά μέ τό βάλλισμα, μέ τή μπαλλάντα;

Η λέξη αυτή πρωτοαπαντάται στά 1260 μετά Χριστόν στην Προβηγκία. Εκείνο έν τούτοις πού κατονομάζει ή λέξη μπαλλάντα ήταν ήδη γνωστό μέ όμορizza όνόματα στους Ρωμαίους, πού τό έλεγαν ballisteo, από τόν 3ο αιώνα τουλάχιστον, και στην έλληνική άρχαιότητα μέ τό όνομα πού αναφέραμε βάλλισμα.

Τό ρήμα ήταν βαλλίζω και σήμαινε όρχοῦμαι - βάλλοντας - ζωηρά - τά - πόδια - και - τά - χέρια. Η μπαλλάντα και σάν περιεχόμενο και σάν όνομα είναι έλληνική μετάγγιση στη λατινική Ευρώπη. Τίς λεπτομέρειες αυτής τής μετάγγισης δέν είναι δυνατό νά εκθέσω εδώ. Κυρίως πρόκειται για μακρά άναμέτρηση - μία γιγαντομαχία - μεταξύ του Χριστού και του Διόνυσου, πού δέν έχει άκόμη λήξει.

Οί έλληνικές μπαλλάντες δέν λέγονται πιά βαλλίσματα, αλλά παραλογές. Κάτι μάς λέει αυτό για τό παράλογο. Είναι πράγματι τραγούδια πού μάς παραπέμπουν στην προχριστιανική έλληνική άρχαιότητα. Ο πυρήνας τους είναι, συχνά, παραφθορά ή πάντως λείψανο άρχαίων τραγικῶν μύθων, πού έπέζησαν μ' όλες τίς αντιρρήσεις τής Ιστορίας. Άποσκοποῦν στην κάθαρση και δέν περιέχουν δίδαγμα. Πρός τουτο κάνουν χρήση του ύπερφυσικού, του σπάνιου και ξένου προς τήν ήθική. Άλλόκοτα τραγούδια μπορούμε νά τά πούμε, και δέν ξέρουμε καλά γιατί υπάρχουν, παρά μόνο όταν τά κοινωνήσουμε μέσω τής δόνησης και του ρίγους. Όταν δηλαδή συνειδητοποιήσουμε ότι υπάρχουν έντός μας ντέρτια, άναίτια και άδιερεύνητα, από τά όποια κανένα βάπτισμα -

οὔτε τό βάπτισμα πυρός - καί κανέννας ὀρθός λόγος δέν μπόρεσε νά μᾶς ἀπαλλάξει.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος..., μέ τή διαφορά ὅτι στήν ἀρχή ὁ λόγος ὀνομαζόταν μύθος. Καί εἶναι ἀνάγκη νά μποῦμε στόν κόπο τῆς ὑποψίας, ὅτι ὁ μύθος δέν εἶναι ψευδής λόγος περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ὁ λόγος εἶναι ψευδής μύθος. Οἱ μύθοι πού μᾶς ἀφηγοῦνται οἱ μπαλλάντες - καί μάλιστα οἱ ἑλληνικές, ἢ οἱ μπαλλάντες τῆς Σκωτίας καί ἄλλων βορείων τόπων - δέν ἀποτελεῖ ἀνώτερη παράσταση τοῦ κόσμου ἀπ' ὅ,τι ὁ μύθος. Καμμιά θεωρία ἐξελίξεως δέν εἶναι σέ θέση νά διαλύσει αὐτό τό παράδοξο. Ἡ σπαραχτική αὐτή κατάσταση δέν παραπέμπει στό θεό, ἀλλά στήν ἀπουσία θεοῦ. Ἡ ἀπουσία θεοῦ εἶναι χρόνος. Ὁ χρόνος ὁμοῦς δέν ὑποφέρεται. Ὅποιος πέσει μέσα στό χρόνο γνωρίζει τήν ἴδια τή φρίκη. Μόνον ὁ ρυθμός σώζει ἀπό τήν πτώση μέσα στό χρόνο. Γι' αὐτό, στήν ἀρχή ὁ λόγος ἦταν ρυθμός, καί ὄρχηση, μύθος ἔμμετρος, μουσική, μία κάποια γεωμετρία τοῦ χρόνου [μά καί τοῦ χώρου, στό βαθμό πού προϋπέθετε τήν παρουσία τοῦ προσώπου καί τοῦ προσώπου τοῦ ἄλλου, πού ἦταν δηλαδή ἐνότητος δυνάδος στόν χώρο τοῦ «μεταξύ», ἔξοδος ἀπό τόν ἑαυτό καί φίλημα μέ ἀναλογίες: στόμα τοῦ ἑνός, οὖς τοῦ ἑτέρου]. Καί πάλι ὄχι μόνον «γεωμετρία» τοῦ χρόνου [καί τοῦ χώρου], γιατί αὐτό θά κατέστρεφε τή μοναδικότητα τῆς ἐκτέλεσης, θέλω νά πῶ τῆς καλλιτεχνικῆς, ἐντέλει, δημιουργίας.

Κιθαρίζομε λοιπόν μέ περισσότερα δάχτυλα ἀπ' ὅσα ἀγγίζουν τίς νότες τῆς μελωδίας. Καί μάλιστα κιθαρίζομε μέ ὀλόκληρο τό σῶμα. Ἀπόδειξη, οἱ μορφασμοί τούς ὁποίους μᾶς στοιχίζει μία προσπάθεια ἐκτελέσεως, καί ἡ ὄλη ἀκούσια ὄρχηση τοῦ παίχτη, μά καί τοῦ ἀκροατῆ, πού ἔκδηλό της μέρος εἶναι ἡ τήρηση, τοῦ ρυθμοῦ μέ τό πόδι καί τά ποικίλα λικνίσματα τοῦ κορμιοῦ. Ὡστε μιλῶ γιά τό λάθος τοῦ Πυθαγόρα ὅτι ἡ μουσική εἶναι λόγος (δηλαδή ἀριθμητική), καί τοῦ Πλάτωνα ὅτι ὑπάρχουν ιδέες γιά ὅλα τά αἰσθητά καί ὅτι εἶναι στήν ἀποκλειστική ἀρμοδιότητα τοῦ νοῦ νά τίς συλλάβει. Ὁ παράμεσος - καί μάλιστα ὁ δικός μου - διαψεύδει τόν Πλάτωνα. Κριτήριο γιά τήν μουσική εἶναι ἡ ἀκοή (ἢ κατ' ἐξοχήν ἀνθρώπινη αἴσθηση)· δέν εἶναι ὁ λόγος. Ὁ Ἀριστόξενος λοιπόν νά ἐρωτηθῆ σχετικά, καί ὄχι ὁ Πλάτων ἢ ὁ Πυθαγόρας. Ἡ ἐκτέλεση στήν τέχνη καί μάλιστα στή μουσική - ἡ χρήση λοιπόν τοῦ παράμεσου, ὡς χρωστήρα τοῦ ἤχου -, εἶναι τό σωσίβιο τῆς μοναδικότητας καί τό κύριο ὄχυρό του ἀνθρώπου κατά τῆς μονόπλευρης ἐπικράτησης τῶν ιδεῶν (τῆς πραγματικῆς δηλαδή πηγῆς τῆς τυραννίας). Ἡ συμβολή τοῦ πιό ἀχαῖρευτου ἀπ' τά δάχτυλα στήν παραγωγή τοῦ *sine qua non* τῆς ζωῆς: τῆς ποικιλίας, εἶναι ἀνάλογη μ' ἐκεῖνου τοῦ ἀχαῖρευτου ἀνάμεσα στους ἀνθρώπους, ἐκεῖνου τοῦ ἄλλου παράμεσου — τοῦ δημιουργοῦ. Κι ὅπως περνοῦν τό δαχτυλίδι στόν παράμεσο, ἔτσι στέφουν τον ποιητή - ἀφοῦ βεβαίως, προηγουμένως, ἢ τόν ἐξορίσουν ἢ τον ἀφορίσουν.

Ὁ πρῶτος γνωστός ρεμπέτης δέν εἶμαι ἐγώ - ἀλλά ὁ Ἀχιλλεύς, τόν ὁποῖο ὁ ποιητής ἐμφανίζει

«φρένα τερπόμενον φόρμιγγι λιγείη, καλή
δαιδαλέη (...) τῆ ὄ γε θυμόν ἔτερπεν»

Τό πρότυπο τῶν γενναίων - τῶν Ἑλλήνων ἀπλῶς ἄλλοτε - καταπολεμοῦσε τήν ὀργή του γιά τούς συμπατριῶτες πού τοῦ εἶχαν τύχει (καί τήν κατάθλιψη πού τοῦ στοίχιζε αὐτή ἡ ὀργή), μέ τήν λίγεια, καλή καί δαιδαλέα φόρμιγγα: τό πρῶτο γνωστό «μπουζούκι» τοῦ κόσμου.

Ὁ Ἀρχίλοχος ἄλλωστε, χθαμαλῆς μέν καταγωγῆς ἀλλά - ὅπως συμπτωματικά καί ὁ γράφων - θεράπων τοῦ πολεμικοῦ θεοῦ κοί τῶν μουσῶν ἐκλεκτός συγχρόνως, εἶναι ὁ δεύτερος γνωστός ρεμπέτης. «Οὐ μοι τά Γύγεω τοῦ πολυχρύσου μέλει», τραγουδοῦσε. Ἦταν τῆς ποικιλίας καί τῆς «βροτεῖης μελέτης» («τῶν ἀνθρώπων τά βάσανα», λέει ὁ σύγχρονος λυρικός) ὁ ἀρρενωπός ψάλτης, καί γι' αὐτόν οὔτε πού ἤθελε, ν' ἀκούει ὁ Ἡράκλειτος - κι ἄς τόν ἀντέγραψε λιγάκι. «Δέν εἶναι κοινή ἡ φυή τῶν ἀνθρώπων, γι' αὐτό κι ἀλλιῶς ὁ καθένας μαλακώνει τήν καρδιά του», μᾶς λέει. Οἱ θεοί δέν μᾶς εἶναι καί τόσο ἀλληλέγγυοι. Χρειαζόμαστε λοιπόν τό ἀκόντιο καί τό τραγούδι. «Ὁ ρυθμός κρατάει τούς ἀνθρώπους», θά καταλήξει, μιλώντας στήν ψυχή του τήν ἴδια (πράγμα πού δέν ἀπαντᾶται προηγουμένως στήν ποίηση), ἀσπείροντας: «Ψυχή, ψυχή μου πού δέρνεσαι στά στενά καί χτυπιέσαι, στυλώσου». (Ἀπόδοση Γιάννη Δάλλα). Κερδίζει τό φαγοπότι μέ τό σπαθί του καί τό παρηγορητικό κρασί τό πίνει γερμένος στό κοντάρι «ἐν δορί κεκλιμένος». Τή γυναίκα πού θά γινόταν γυναίκα του καί τό γονιό της, πού τόν γέλασαν, τόσο τούς ἐξευτελίζει, τούς πλήττει στό ἄσματά του, πού δέν ἄντεξαν τή ντροπή κι αὐτοκτόνησαν. Στόν παλιό φίλο πάλι πού πρόδωσε τή φιλία τους καί τόν ἀδίκησε, ἀπευθύνει τέτοιες κατάρες - οὔτε ὁ Μάρκος νάτανε! - πού εἶναι ζήτημα ἂν πράφτασε νά τίς ὀλοκληρώσει προτοῦ νά πιάσουν.

Ἄλλος ρεμπέτης ἦταν ὁ Ἀλκαῖος, πού μέ τά τραγούδια του «ἐδίωκε τυράννους» (ὁ Χρῦσανθος ὁ ἐκ Μαδύτων τόν ἀποκαλεῖ «ἡγεμόνα τῶν καταδιωκόμενων»), ἀλλά καί τό κρασί κρασί. «Νῦν χρῆ μεθύσθην...», τραγουδάει ὅταν πεθαίνει ὁ Μύρσιλος. Καί τα περισσότερά του τραγούδια εἶναι ποιημένα γιά τούς φίλους καί τούς συγκαταδιωκόμενούς του, τούς ἐταίρους του.

Δέ θά τελείωνε κανείς εὐκόλα ἂν ἐπρόκειτο ν' ἀναφέρει μέ τά κύριο χαρακτηριστικά τους ὅλους τούς ρεμπέτες τοῦ ντουριά τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Δέ θά μπορούσα ὅμως νά παραλείψω νά μνημονεύσω τόν κυρίως μαγκούφη μεταξύ τους, τόν ἐκπτωτο «μάγκα μία φορά μέ φλέβα ἀριστοκράτη» Ἰππώνακτα, πού δέν κουράστηκε «νά στέλνει γράμμα στό θεό» καί στούς ἀνθρώπους, ἀλήτης κι ἀπόκληρος στή Μικρασία. Ὡς καί ἡ γλώσσα τοῦ Ἰππώνακτα - ἀφοῦ ὑπῆρξε ὁ βίος του - εἶναι ρεμπέτικη. «Γλώσσα» συνθηματική τοῦ συναφιοῦ τῶν περιθωριακῶν καί τῶν ἀπόκληρων της κοινωνίας», τή χαρακτηρίζει καί ἀρμοδιότερός μου, ὁ κ. Γιάννης Δάλλας. Γιά τόν ἀνθρωπο μάλιστα λέει: «Μοιάζει νά εἶναι ἕνας ἀνηθικιστής καί ἀσυμβίβαστος καί τελικά (...) ἕνας ἐξαθλιωμένος προλετάριος τῆς ἐποχῆς του. Ἀποψη παρακινδυνευμένη - ὑποσημειώνει - πού

θά εὐσταθοῦσε γιά ποιήση μεταγενέστερη ὅπως π.χ. τοῦ ἀλεξανδρινοῦ Λυκόφωνα».

Ἐγώ ὅπωςδήποτε βρίσκω ὅτι στούς πρῶϊμοις λυρικούς - πού ἔχουν ἐπίσης τό χαρακτηριστικό νά εἶναι, ἀντίθετα ἀπό τόν Ὅμηρο καί τόν Ἡσίοδο (ὅπως οἱ δημιουργοί τοῦ ρεμπέτικου ἀντίθετα ἀπό τούς δημιουργούς τοῦ δημοτικοῦ) τῶν ἀστικῶν κέντρων μουσικοί - πρωτοαπαντᾶται ἡ καθ' ὅλα ἑλληνική νοοτροπία τοῦ ρεμπέτη; ἡ ἰδιάζουσα ἐκείνη ἀντίθεση τοῦ ἐπώνυμου ἐγώ μέ τόν περιγυρό του, ἡ εἰλικρίνεια στήν ποιήση, ἡ ἀνάποδοι ρυθμοί στή μουσική. Ἦδη ὁ Ἀρχίλοχος εἶχε εἰσάγει «ἀνόμοια μέτρα» καί εἰδικό ὕφος μουσικῆς γιά τή λυρική ποιήση. Ὁ Ἰππῶναξ καινοτόμησε καί μάλιστα στούς ρυθμούς τόσο, πού δέν ἀποκλείεται ἐκεῖ νά βρισκονται οἱ ἀρχές τοῦ ἀνάποδου χοροῦ πού εἶναι ὁ ζεῖμπέκικος. Καί ἐδῶ ἔχει ἐνδιαφέρον, ἂν μάλιστα ὁ Λυκόφρων τόν τρίτο αἰῶνα ἦταν πιά Ἰππῶναξ ἀπ' τόν Ἰππῶνακτα, ὅτι δέν εἶναι τυχαία ἡ μεγάλη δημοτικότητα πού ἔχουν στήν ἐποχή του τόσο ὁ Ἀρχίλοχος μέ τά ἀνόμοια μέτρα τῶν ἰάμβων καί τῶν τροχαίων του, ὅσο καί ὁ Ἰππῶναξ μέ τούς ρυθμούς του πού σκοντάφτουν. Εἶναι ἡ ἐποχή πού τό θέατρο παραχωρεῖ τή σκυτάλη στούς μίμους, τό ἄσμα καί τήν ὄρχηση, (πού ἡ τραγωδία γίνεται τραγούδι). Ἔχουν περάσει τέσσερις αἰῶνες ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Ἀρχιλόχου καί τρεῖς ἀπό τοῦ Ἰππῶνακτα. Ἐξη ἀκόμα αἰῶνες ἀργότερα ὁ Λιβάνιος μᾶς λέει τοῦτο τό συγκλονιστικό: «θεῶν τίς ἐλεήσας τήν τῶν πολλῶν ἀπαιδευσίαν, ἀντεισήγαγε τήν ὄρχησιν, διδασχῆν τινά τοῖς πλήθεσι παλαιῶν πράξεων». Ὁ χορός εἶχε μόνο μείνει γιά νά διδάσκονται κάτι τί τά πλήθη τῆς αὐτοκρατορίας. Κι ὅλη ἡ αὐτοκρατορία χόρευε, ἂν καί ὑπό τήν ἀπειλή τοῦ αἰωνίου πυρός πιά, ἑλληνικά. Ἀφοῦ ὁ Χρυσόστομος ἀναθεματίζει πού (ἀκόμη καί οἱ πιστοί) κενώνουν τροχάδην τίς ἐκκλησίες γιά νά σπεύσουν γραμμῆ στά θέατρα - παρ' ὅλο πού ὁ θεός ἔπηξε», ὅπως κατά λέξη ἐπαιρεται.

«Ὁ θεός», ὅπως καί νᾶναι, «ἔπηξε» διαφορετικά στήν Ἀνατολή καί διαφορετικά στή Δύση. (Ἀκόμη σήμερα διαπληκτίζονται - γιά ... τό filioque).

Ἡ Ἀνατολή ἐξόντωσε τήν Ἑλλάδα, βάσει σχεδίου «τοῦ θεοῦ» - μέ τά ἴδια της τά ὄπλα: τήν ἑλληνική γλώσσα, τήν ἑλληνική μουσική, τά ἑλληνικά μυστήρια, τήν ἑλληνική μεταφυσική. Πῆραν λέξεις ἑλληνικές - πού νά τίς βροῦν τίς δικές τους; Αὐτοί ἦταν εἶδος «Ἀμερικανῶν» πρῖν ἀκόμη κι ἀπό τούς Ὀθωμανούς - τίς ἄδειασαν ἀπό τή σημασία τους καί τίς γέμισαν ξύλο («τίμιο» φυσικά). Ἔτσι πού σήμερα ἀκόμη, ἔχουμε μέν τίς λέξεις δέν συνεννοοῦμεθα ὁμως. [(Καί ἀπό δῶ νομίζω ἔλκει τήν καταγωγή της ἡ λαϊκή κριτική: «Ἄλλα λέει ἡ γιαγιά μ', ἄλλ' ἀκοῦν τ' αὐτιά μ'»). Κι οὔτε νά γράψουμε εἶναι εὐχερές, ὡς ἐκ τούτου. Καί μετά μᾶς ρωτοῦν τί ὑποσχόμαστε. Ἀπαντήσαμε, πρό μηνός, ἀφοῦ μᾶς ρώτησαν, μά εἶναι πολύ ἀβέβαιο ὅτι θά μᾶς στοιχειοθετήσουν κιόλας. Συνήθως αὐτά ἀναχαιτίζονται στήν ὀδοντοστοιχία τῆς γραφομηχανῆς]. Πῆραν, μέ ὅλο τό δηλητήριο πού τούς στοίχισε αὐτή ἡ παραχώρηση, τή μουσική τῶν ἑλληνικῶν ὕμνων καί ἐπέδυσαν μ' αὐτήν ὕμνους τοῦ Δαυίδ καί - δέν ἀποκλείεται - τοῦ Γολιάθ, τοῦ Ἰσραήλ καί τῆς «ἱστορίας» τοῦ Ἰσραήλ ὅπωςδήποτε, ὥσπου νά

όδηγηθῶν σ' ἓνα εἶδος ἔκφρασης οἱ ἴδιοι. Δήμευσαν τὰ μυστήρια τῶν Ἑλλήνων καί τὰ...βάπτισαν, τούς ναούς των καί λειτουργοῦνταν σ' αὐτούς, τόν Ἀριστοτέλη καί τόν καταχράσθησαν, τόν ὑπεξείρεσαν (μέ τή δύναμη τῆς αὐτοκρατορικής λόγχης πάντοτε - καί τῆς κολυμπήθρας* - ἐννοεῖται). Διότι ἡ Κωνσταντινούπολη, βαφτιστικό τοῦ Βυζαντίου, ἀσπάζεται τό σχέδιο «τοῦ θεοῦ» ὅπως τό διατύπωσε ὁ «ιδιώτης τῶ λόγῳ» Παῦλος στήν 1η πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολή: Τά μὴ ὄντα νά καταργήσουν τὰ ὄντα. Κατάργησαν λοιπόν τήν Ἀκαδημία καί τίς σχολές γενικά, παντοῦ ὅπου ὑπῆρχαν. («Τό βιβλίον τοῦ Πορφύριου νά καεῖ παντοῦ ὅπου κι ἂν βρῖσκεται» ἐπί ποινη θανάτου [διάταγμα Ἰουστινιανού]). Ὅλοι οἱ φιλόσοφοι τῆς αὐτοκρατορίας καταφεύγουν στήν... Περσία. Μεταφράζουν Πλάτωνα καί Ἀριστοτέλη στά περσικά, στήν αὐλή τοῦ ἀγαθοῦ ἀλλά ἀγίου γιά τόν ἑλληνισμό Χορσώη. Κατάργησαν τούς Δελφούς καί τήν μαντική, τούς ναούς λίγο ἀργότερα. Τούς Ὀλυμπιακοὺς καί τούς ἄλλους ἀγῶνες, ἀλλά ἐπίσης τή γλυπτική - τό μίσος γιά τό σῶμα καί στίς δύο περιπτώσεις. Δέν ἔπρεπε ν' ἀφήνει κανεῖς μαλλιά, γιατί αὐτά ἦταν ἑλληνικό. Τό γέλιο συμπεριλήφθηκε στά ἀμαρτήματα. Ἑλληνικό κι αὐτό. Ἡ ἠθοποιία, τό θέατρο γενικά, ἡ ὄρχηση, τό τραγούδι, ἐπίσης. Ἑλληνικά γάρ. {Οὔτε οἱ καροτσέρηδες δέν πρέπει νά τραγουδοῦν, ὠρύεται τό ἀηδόνι τοῦ ἀνθελληνισμοῦ, ὁ Χρυσόστομος). Ἡ ἱστορία; ἡ ποίηση; Ἰησοῦς Χριστός νικᾷ! Ὅλ' αὐτά ἀντικαθίστανται μέ μία μόνο λέξη: τό Κυριελέησον. Οἱ μαζοχιστές μόνο καί οἱ ἔνοχοι εἶναι ἄνθρωποι. Ὅλοι οἱ ἄλλοι εἶναι... Ἕλληνες.

Θά ἦταν ἀπορίας ἄξιον πῶς, στό θεό τους, υἰοθέτησαν τή μουσική, πού τή βδελύσσονταν - ὡς ἐπίσης ἑλληνική - τό ἴδιο. Αὐτό εἶναι πράγματι μέγα γεγονός γιά μᾶς ἀκόμη σήμερα. Δέν θά ὑπῆρχαμε κἂν, ἂν δέν εἶχαν υἰοθετήσει τή μουσική. Διότι οὔτε ἡ γλῶσσα θά ζοῦσε καί δέ θ' ἀναπτυσσόταν μέχρι τή γλῶσσα στήν ὁποία γράφω, χωλαίνοντας ἔστω, τώρα δά, χωρίς τή μουσική. Κι αὐτό γιατί ἡ κοινή - ἡ πόρνη - τῆς ὁποίας εἶμαστε γνήσια φαίνεται τέκνα, χωρίς τὰ ἄσματα, ἐκκλησιαστικά καί κοσμικά, θά ἔμενε ταριχευμένη ὡς τή Δευτέρα Παρουσία. Καί Ἕλληνες δέ θά εἶχαμε σήμερα - παρά μόνο μούμιες.

Ἀλλά ὅτι υἰοθέτησαν τήν ἑλληνική μουσική δέν εἶναι καμιάς ἀπορίας ἄξιον, γιατί δέν ὀφείλεται σέ θαῦμα. Ὁ ἀρειανισμός τούς ὑποχρέωσε νά τό κάνουν - καί ἄς εἶναι καλά, ὅσους διωγμούς κι ἂν ἐξαπέλυσε, στήν παντοδυναμία του, μέ τόν Ἀλάριχο πιστό του, ἐνάντια στοὺς Ἕλληνες. Γιατί ἡ αἴρεση αὐτή, γιά νά ἐξασφαλίσει πελατεία βέβαια - σέ ἐποχή εἶπαμε πού ὅλη ἡ αὐτοκρατορία χορεύει - εἰσήγαγε τή μουσική στή λειτουργία τῆς. Οἱ μύδροι τῶν Πατέρων

* Τό βάπτισμα, ἀναφέρω στό Α' μέρος τοῦ **Περί Ὁργανώσεως**, ὑπῆρξε τό μέγιστο ὄργανο ὑποδουλώσεως τοῦ μεσαίωνα. Οἱ Βυζαντινοὶ ὅταν ἤθελαν νά ὑποτάξουν ἓνα λαό, τόν βάφτιζαν. Καί ὅσο ὑπῆρχε ὁ αὐτοκράτωρ, ὁ σουλτάνος, ὁ τσάρος, δέν εἶναι νά ἀπορεῖ κανεῖς πού ἐξανδραπόδιζαν ἔτσι τούς ἀνθρώπους. Δέκα μόλις χρόνια πρὶν τό Εἰκοσιένα, το Πατριαρχεῖο διέταξε τους ραγιάδες του νά ἐξακολουθήσουν νά εἶναι ραγιάδες. Καί νά μὴ δίνουν ἑλληνικά ὀνόματα στα τέκνα τους - διότι εἶναι ἑλληνικά - ἀλλά μόνο χριστιανικά ὀνόματα νά τους δίνουν. Προς χάριν τοῦ σουλτάνου. Σήμερα, ὅμως, προς χάριν ποίου δεσπότη ἐξακολουθοῦν νά σφραγίζουν τους Ἕλληνες σαν τὰ ζῶα;

τῆς Ανατολῆς ἐναντία στόν ἱερόσυλο δέν περιγράφονται. Διά τῆς μουσικῆς ὁμως, τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς, ἡ αἴρεση ἄλωσε τό χριστιανικό κόσμο, κέρδισε μάλιστα ὁπαδούς καί ἀπό τήν πλειοψηφία τῶν ἐθνικῶν. (Ὅτι εἶναι ἀλωτική ἡ δύναμη τῆς μουσικῆς τό ἐπανέλαβα κατά κόρον. Εἶπα ὁμως ἐπίσης ὅτι τό κείμενο αὐτό εἶναι γιάπὶ Δέν ἔτυχε ἀποστάξεως. Καί ἐπειδή, στό μεταξύ, ἐγώ ξέχασα νά γράφω, ἄς ἀναλάβει κανένας κριτικός, κι εἰ δυνατόν ἐπιφυλλιδογράφος, νά τό κάνει. Ἄν τοῦ κινήσει καθόλου τόν φιλελληνισμό). Κι ἀφοῦ ἐξάντλησαν ὅλες τίς ἀπειλές τοῦ Ἰσραήλ ἀλώθηκαν ὑποχρεωτικά κι οἱ ἴδιοι. Καί ἔχουμε τό χριστιανικότατο φαινόμενο, οἱ τρεῖς Ἱεράρχες - ὅπως καλοῦνται - νά ἐγκαταλείπουν τήν ἀκούραστη φλυαρία τους ἐναντία στή μουσική καί νά τονίζουν ἄρον ἄρον ὕμνους «ὀρθόδοξους», στίς ἑλληνικές βεβαίως κλίμακες καί μέ τήν ἑλληνική πρακτική. (Μή ἑλληνικές κλίμακες καί πρακτική, ποῦ θά τᾶβρισκαν; Ἐξ ἐπιφοιτήσεως;). Βέβαια, Φρῦγες ὄντες καί χριστιανοί, παραμέρισαν τόν, κυρίως ἐθνικό, δώριο μουσικό τρόπο, πρὸς χάριν τοῦ φρυγίου, παρασύροντας σέ τοῦτο καί τούς δυτικούς - μέ ὀλέθρια ἀποτελέσματα γιά τούς Ἕλληνες.

Οἱ δυτικοὶ ὁμως δέν ἐξόντωσαν τήν Ἑλλάδα. Διότι δέν τῆς πήραν τίς λέξεις τόσο, ἀλλά τίς ἔνοιες, ὅσο μπορούσαν νά τό κάνουν λατινιστί. Κι ἐνῶ οἱ ἑλληνόφωνοι Πατέρες τῆς Ανατολῆς ἀπέκλειαν κάθε συμβιβασμό μέ τόν ἀρχαῖο πολιτισμό, οἱ δυτικοὶ ἀπέκλειαν τόν χωρισμό μαζί του, καί ἐπανασυνδέονταν ἄρρηκτα μέ τόν τελευταῖο ἐκπρόσωπό του, κι ἄς ἦταν αὐτός ὁ παιδαγωγός τοῦ Νέρωνα - ὁ Σενέκας. Ἔτσι, ὁμως, ἡ Δύση ἔτυχε συμπαράστασης ὄχι μόνο ἀπό τό Διόνυσο, τόν ὁποῖο ἐντέλει ἀνέχτηκε καί ἡ Ανατολή, ἀλλά καί ἀπό τόν Ἀπόλλωνα, πού ἡ Ανατολή τόν ἀπέταξε, περισσότερο ἀκόμη κι ἀπ' τόν σατανά. Δημιούργησε [ἡ Δύση] πρὸς τοῦτο, τόν Δ' πάντοτε αἰῶνα - δέν εἶμαι παγαπόντης -, πλαστή ἀλληλογραφία μεταξύ του Σενέκα καί τοῦ Παύλου, πού ἀκόμη σήμερα λειτουργεῖ, συνδέοντας τούς δύο κόσμους κατά μῆκος τῆς ἱστορίας τῆς μέ ἐξαιρετική συνέπεια. Αὐτό τήν ἔφερε, παρά τήν κατάκτηση ἀπό τούς βαρβάρους (πού ὑποβοήθησε καί τό Βυζάντιο) καί τόν μεσαιωνικό λήθαργο, καί στήν Αναγέννηση καί στόν Διαφωτισμό καί στή σύγχρονη Εὐρώπη. Τήν Ἀνατολή, πού τήν ἔφερε ἡ «Ὄρθοδοξία»;

Καθ' ὅλο τό μῆκος τῆς ἱστορίας τῆς Δύσης διαπιστώνουμε σχέση μέ τόν ἀρχαῖο πολιτισμό. Καθ' ὅλο τό μῆκος οἱ Εὐρωπαῖοι παιδεύονται στό μῆκος κύματος τοῦ Παύλου ἀλλά καί τοῦ Σενέκα (καί δι' αὐτοῦ, στή συχνότητα τῆς Ρώμης καί ἐκ τῶν πραγμάτων ὅλο καί περισσότερο: τῆς Ἑλλάδος). Γί' αὐτό τό λόγο καί ὑπάρχει στή Δύση Ἀύγουστίνος καί Duns Scotus καί Θωμάς Ἀκινάτης, καί Δάντης μέ Πετράρχη καί Βιγιόν, καί Κολόμβος, κσι Ραφαήλος καί Μιχαήλ Ἄγγελος καί Ντά Βίντσι, καί Μακιαβέλλι, καί Σαίξπηρ, καί Κοπέρνικος, καί Λούθηρος, καί Θεοβάντες, καί Locke καί Καρτέσιος καί Χόμπς καί Ρουσσώ καί Βολταῖρος, καί Κάντ καί Μπάχ καί Μπετόβεν, καί Ἐγκελος καί Γκαῖτε καί Ναπολέων, καί λόρδος Βύρων καί Μάρξ καί Παστέρ, καί Ράσσελ, καί Χάιντεγκερ - δέν ξέρει κανεὶς ποῦ νά πρωτοσταθεῖ. Λοιπόν, γιά τό θεό τους, τῶν »ὀρθόδοξων«, τί ὑπῆρξε στήν Ανατολή; Ποῦ στάθηκε γόνιμο τό δόγμα τά μὴ ὄντα νά

καταργήσουν τά ὄντα; «Ναί, ἀντιτάσσουν, ἀλλά δέν εἶχαμε καί Ἱερά Ἐξέταση». Τά ὀλοκάθαρα χέρια τοῦ ἀκρωτηριασμένου! Μήπως ἐγώ δέρονω ποτέ τά παιδιά μου; (Ὡς γνωστόν ἐγώ παιδιά οὔτε ἔχω οὔτε θ' ἀξιωθῶ, «θ' ἀποκτήσω κατευθείαν ἐγγόνια», λέει νεανικό κείμενο). Εἶχες, βρέ πάφιλα, ποτέ Γαλλιαῖο γιά νάχεις καί Ἱερά ἐξέταση;

Δέν εἶναι ἀνάγκη νά βγάξει κανείς ὄλο του τό ἄχτι. Εἶναι μάλιστα πολύ κακό νά τό κάνει. Τί θά ἔμενε μετά γιά τή μουσική, γι' αὐτό δηλαδή πού κυρίως ἔφερε τούς Ἑλληνες ὡς ἐδῶ καί πού - μέ ἄλλη ἀφορμή σήμερα - ἐξακολουθεῖ καί διώκεται;

Κάποτε, ὁ Ἀλκαῖος πού ἀνέφερα ἔπαιξε στά χέρια τοῦ μεγαλύτερου ἐχθροῦ του. Αὐτός ὅμως συνέβη νά εἶναι ὁ Πιπτακός. Δέ χρησιμοποίησε λοιπόν τήν ἰσχύ του ἐναντία στόν ποιητή. Τό φαντάζεσθε νά ἦταν ὁ Παττακός; Ἀφοῦ ὁ Μεταξᾶς, ἐπειδή τοῦ ἐθίγει, ἀπό τραγούδι, ἡ κρεββατοκάμαρα - ἀλλά ἐπίσης διότι τό ζήτησαν οἱ Βρεττανοί, εἰκάζω ἐγώ - καταδίωξε τό ρεμπέτικο ἄσμα καί προετοίμασε τήν Ἑλλάδα νά δεχτεῖ: ὅπως τά κατοχικά, ξένα ραδιοφωνικά προγράμματα, ἔτσι καί τά ξένα στρατεύματα, γερμανικά, ἰταλικά, βρεττανικά (γιά νά μήν ἀναφέρω καί τό γενιτσαρικό ἐγκώριο στράτευμα τοῦ δόγματος Τρούμαν). Ἀλλά τί εἶναι τό ρεμπέτικο ἄσμα; Ἡ τελευταία - μετά τό κλέφτικο - ἐθνική δημιουργία. Μάλιστα τό ρεμπέτικο συνέχει τούς Ἑλληνες περισσότερο ἀπό τά δημοτικά. Οἱ δημοτικοί χοροί εἶναι τίς περισσότερες φορές τοπικοί (ὅπως ἦταν καί οἱ ρεμπέτικοι ὅταν ἀκόμη ἦταν ἀπρόσωπη δημιουργία στους τόπους πού ἀναπτύχθηκαν). Τό ρεμπέτικο εἶναι πανελληνικό.

Πῶς, τώρα, νά χαρακτηρίσει κανείς τή βίαιη ἀλλοίωση τῆς τελευταίας καί ἀκόμη γόνιμης - διότι εἶναι κι αὐτό! - ἐθνικῆς δημιουργίας; Τόν διασυρμό της ἀπό τήν ΕΡΤ ἀκόμη σήμερα καί ἰδιαίτερα ἀπό τήν πολιτιστική της «ὄαση», τό Τρίτο Πρόγραμμα; Ὡς πότε - παλικάρια! - θά τρεφόμαστε μέ τά λύματα τοῦ καινούργιου αὐτοῦ ξόανου: τοῦ εὐρωχριστιανισμοῦ;

Μία ἀπό τίς πιό συνετές Ἑλληνίδες, ἡ Ἑλένη Βλάχου, ἐπισημαίνει - σήμερα πού γράφεται αὐτό τό συμπλήρωμα: 8 Νοεμβρίου 1979 - ὅτι «οἱ Τοῦρκοι ἐπέβαλαν τό ράσο στους Ἑλληνες. Ὑπό μορφή τιμωρίας...Εἶναι μια ἀραβοπερσική στολή. Δεν συνδέεται με τήν ἱστορία μας (...) Ἐνα σουλτανικό φιρμάνι, τό 1669, ἐπέβαλε σέ ὅλους τους Ἑλληνες κληρικούς νά φορέσουν τούς μαύρους χιτῶνες ἀπό τρίχينو εὐτελές ὕφασμα πού εἶχε τό λατινικό ὄνομα "ράσουμ" ». Στή συνέχεια, ἡ εὐρωχριστιανική νοοτροπία της μυαλωμένης ὡστόσο αὐτῆς γυναίκας, γράφει τά ἐξῆς ἀπίθανα (ὑπογραμμίζω ἐγώ):

- 1) «Ὁ κόσμος παρακολουθεῖ αὐτές τίς ἡμέρες τό φοβερό θέαμα ἑνός ἀνθρώπου «τοῦ θεοῦ», ξένου θεοῦ, ξένου προφήτη ἀλλά, πάντως, συνδεδεμένου μέ κάποια ἔννοια θρησκείας. Τοῦ Ἀγιατολλάχ Χομεΐνι».
- 2) «Κοντά στους φωτισμένους ἱεράρχες [μας], πού ἀπ' ὅτι ἀκοῦμε εἶναι ὄλοι ὑπέρ τῆς καταργήσεως τοῦ ράσου, ὑπάρχουν οἱ ἄλλοι, οἱ σκοτεινοί,

οί αυστηροί, οί πείσμονες, πού ασφαλώς θά είναι έναντίον κάθε έκσυγχρονισμού, καί ανοίγματος πρὸς τή ζωή. Ὑπάρχουν οί παράξενοι ἄνθρωποι [πού - γράφει σέ ἄλλο σημείο - ἀνήκουν στήν πιό ἐπικίνδυνη κατηγορία τῶν ἀνθρώπων, στούς φανατικούς, καί μισοῦν τό φῶς, τό γέλιο, τήν εὐτυχία, τήν ἐλευθερία], πού ἔχουν ἀγκιστρῶσει τήν πίστη τους σέ μία ἡμερομηνία. Ἔχουν περάσει πενήντα πέντε χρόνια ἀπό τότε, ἀπό τό 1924, ὅποτε ἔγινε ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἡμερολογίου, καί ἀκόμη δέν ἔχουν πάρει ἀπόφαση νά χάσουν αὐτές τίς δεκατριεῖς ἄχρηστες ἡμέρες».

Ὁ εὐρωχριστιανισμός σέ ὅλη του τήν αἴγλη - καί ὅλη του τήν ἔκταση. Ὁρίστε τώρα καί ἡ λογική του: Ὁ θεός καί ὁ προφήτης τῶν Περσῶν εἶναι, γιά τούς Ἕλληνες, ξένοι. Ὁ θεός καί ὁ προφήτης τῶν Ἑλλήνων εἶναι... ἐγχώριοι. Μόνο τό ράσο εἶναι ἀσιατικό καί, ἔτσι, τό ράσο μόνο πρέπει νά ἐπιστρέψουμε. Ὅσο πάλι γιά τό ἡμερολόγιο, τό πρόβλημα εἶναι οἱ φανατικοί - οἱ παλαισημερολογίτες! Τό περιεχόμενό του, τό τί δηλαδή μνημονεύεται σ' αὐτό, δέν ὑποτιμᾷ οὔτε τή νοημοσύνη μας οὔτε τήν ἑλληνικότητά μας! (Καί τί μνημονεύει τό ἡμερολόγιο τήν ἡμέρα πού ἡ κυρία Βλάχου μέμφεται τούς φανατικούς ὅτι δέν τό ἀκολουθοῦν κατά πόδας; Εἶναι λέει τῶν ταξιάρχων, πού ἀναφέρονται καί ὡς ἀρχιστράτηγοι, Μιχαήλ καί Γαβριήλ. Καί ποιοί εἶν' αὐτοί παρακαλῶ; Ξένα μοῦ ἤχοῦν τά ὀνόματα. Συμπολέμησαν κάπου μαζί μας; Ἐπεςαν μήπως μαχόμενοι γιά τήν Ἑλλάδα; Καταλαβαίνει κανεῖς γιατί τό Byron ἔγινε γιά πάντα Βύρων. Τό Μιχαήλ, τό Γαβριήλ, τό Ἰάκωβος, γιατί;) Κρίμα.* *

** Ἐνα ἀκόμη κροῦσμα ἀκηδίας ἀπό μέρους τῆς εὐρωχριστιανῆς πού μέ λύπησε ἐδῶ - καί ἄς τῆς σέβομαι τήν ἀξιοπρέπεια, ἀκόμη καί τήν παρηρησία σέ ἄλλα θέματα. Τέλη Αὐγούστου 1977 συζητήθηκε στή Βουλὴ τό νομοσχέδιο γιά τή στράτευση τῶν Ἑλληνίδων, πού με ἐνθουσιασμό ὑποστήριξε ἡ κυρία Βλάχου, καί αὐτοπροσώπως καί μέ ὅλο της τό ἔντυπο. Απηύθυνα τότε στή φιλολογική της σελίδα - τήν «ῥοση» τῆς Πέμπτης -, τό γράμμα πού, χωρίς εὐλάβεια, θά παραθέσω ἐδῶ. Κατά τόν ἐπιμελητὴ τῆς σελίδας τό γράμμα δέν σχετιζόταν μέ τά Γράμματα - ἐκτίμηση ἐντελῶς ἐσφαλμένη, ἀσύγνωστη δέ γιά στέλεχος τοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν - καί τήν προώθησε (μέ τήν ἔγκρισή μου) στήν καθημερινή στήλη τῶν ἐπιστολῶν. Ἐπειδὴ ντρεπόμουν νά δηλωθεῖ τ' ὄνομά μου ζητοῦσα νά μοῦ παραχωρηθεῖ ἡ ἀνωνυμία, ὅπως εἶχε συμβεῖ και προηγουμένως με τὴν περίπτωση ἑνὸς στρατηγοῦ, ἀπόστρατου ἂν θυμᾶμαι καλά. Ἀλλὰ ἐπίσης ἐγώ τι εἶμαι; Λιγότερο ἀπὸ στρατηγός; Γιατί. Ἐπειδὴ σκέπτομαι ἀμισθί; Θὰ ἔπρεπε νά δημοσιεύσω καί τά δύο γράμματα μαζί, τοῦ στρατηγοῦ καί το δικό μου, γιά νά δοῦμε ποιός εἶναι περισσότερο στρατηγός ἀπὸ τους δύο, ὁ στρατηγός ἢ ἐγώ; Ἐπίσης ὁ ἀναγνώστης καλεῖται νά κρίνει ἂν οἰαδήποτε ἐπιστολή δημοσιευμένη στή **Φιλολογικὴ Καθημερινή** ἀπὸ τότε πού ὑπάρχει, ἔχει μεγαλύτερη σχέση με τά γράμματα ἀπὸ τὴν κάτωθι.

» Στις 30 Ἰουνίου 1976 - ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία ὁ κ. Πρωθυπουργός ἔσπευσε αἰφνίδια στή Γαλλία ἐξ αἰτίας ἔκτακτης ἐντάσεως στις ἑλληνοτουρκικὲς σχέσεις - ἀπηύθυνα στο Στρατολογικὸ Γραφεῖο Καλαμάτας τὴν ἀκόλουθη αἴτηση:

» «Κύριοι, οἱ λόγοι γιά τούς ὁποίους ὑποχρεώθηκα ἄλλοτε νά κάνω χρῆση τοῦ νόμου ὥστε νά τύχω ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τίς στρατιωτικὲς μου ὑποχρεώσεις δέν ὑφίστανται σήμερα Θεωρῶ λοιπόν στοιχειῶδες καθῆκον μου, σέ στιγμὲς περιορισμένης ὁρατότητας ὅπως οἱ παροῦσες, νά

Αλλά άφου και ή φιλολογική σελίδα του εύρωχριστιανισμού - ή άλλη πολιτιστική «όαση» - βεβαιώνει ότι τή Σκιάθο μάς τήν έχει δώσει ό θεός, έγω τουλάχιστον καθόλου δέν θαυμάζω, μέ τούς συμπατριώτες πού μου τύχανε, και τό θεωρώ μάλιστα άπ' τά βέβαια, ότι, τή Σμύρνη πάλι, μάς τήν πήρε ό ξαποδω. (Άλλωστε τήν Κοϊνσταντινούπολη, ό θεός είχε άναθέσει στους Τούρκους νά τήν πάρουν, για νά μάς τιμωρήσει για τίς άμαρτίες μας [Γεννάδιος]). Δέν έχει λοιπόν, κύριοι Έλληνες, συντελεστεί τό Είκοσιένα. Τό Είκοσιένα δέν έγινε για τή γή τόσο πού νομίζετε, ούτε ενάντια στους Τούρκους πού νομίζει τό στρατεύμα. Η απόδειξη είναι πώς θά γινόταν και ενάντια στό Βυζάντιο, χωρίς νά έχει μεσολαβήσει ή Όθωμανική Αυτοκρατορία. Και έχουμε απόδειξη επ' αυτού, έφ' όσον, «Είκοσιένα» έχουνε κι οί Τούρκοι: τήν κεμαλική επανάσταση. Και οί Ρώσοι άλλωστε: τήν επανάσταση πού άνέτρεψε τόν Τσάρο. Και οί Γάλλοι, πρώτοι άπ' όλους. Κι οί Γάλλοι μέν ολοκλήρωσαν τήν έθνική επανάσταση. Τό Είκοσιένα όμως δέν συντελέστηκε και, έγω λέω: εκκρεμεϊ. Δέν τό στοχάζεστε γιατί - κι αυτό είναι άπίστευτο, Έλληνες πράμα - δεν στοχάζεστε! Φανταστήτε μόνο ότι όσοι είστε θρησκοι είστε αυτομάτως Χριστιανοί και όσοι είστε άριστεροί και επαναστάτες, μαρξιστές. Αυτομάτως πάλι. Και τό περίεργο, ούτε πού ντρέπεστε γι' αυτό. Αλλά άφου δέν ντρέπεστε για τό βάπτισμα πού σās παίρνει τήν ψυχή (σάν ελληνική βέβαια) και τά άλλόκοτα όνόματα πού σās βαραίνουν, τούς πιο πολλούς. Οί δυνάμεις, εν τω μεταξύ, μέ τίς όποιες γίνεστε χριστιανοί, μαρξιστές και τά παρόμοια, είναι οί αυτές μέ εκείνες πού θά σās έ-

έπιστρεψω τό εύεργέτημα στην Πολιτεία και νά τεθω χωρίς προνόμια στη διάθεση της χώρας μου. Τό παρόν άς ισχύει ως αίτηση άλλαγής της στρατολογικής μου καταστάσεως και εντάξεώς μου στους στρατεύσιμους. Με κάθε τιμή” .

» Επειδή ούτε νεύμα δε μου έγινε από το Στρατολογικό Γραφείο και άς έχουν παρέλθει δεκατέσσερις μήνες, [τέλη 1978: σαράντα μήνες σήμερα, και τά πράγματα ισχύουν], θα ήθελα, με την εύκαιρία της ψηφίσεως του νομοσχεδίου για τη στράτευση των θηλέων, να ρωτήσω δημοσίως τον κ. ύπουργό Άμύνης τι γίνεται λοιπόν με τον άμισθο πατριωτισμό στην επικράτεια.

(Διότι για τον έμισθο άποφαίνεται καθυσηχαστικά). Όταν, πάλι, την πρόταση του κ. Σαμπαχεδίν στη βουλή να άπαλλάσσονται της στρατεύσεως οί Μουσουλμανίδες, ό κ. ύπουργός την χαρακτηρίζει «**άκατανόητη και πολιτικώς φοβερά άσκοπη**» «**βαρεία πράξη**» από μέρος του **μουσουλμάνου βουλευτή**, φθάνει δε σε σημείο να του προσάπτει εύθέως «**σεϊς όμιλεϊτε για την Τουρκία κι όχι για την Ελλάδα**» (Βουλή, 30 Αυγούστου '77), ποία λοιπόν είναι «γνώμη του για τον άποκλεισμό των έθελοντών από τά όπλα;

» Και επειδή το αίτημά μου παραμένει, έρωτώ εάν - 37 έτών, ύγιής, Έλλην ύπήκοος - έχω ή δεν έχω δικαίωμα στη στράτευση, σ' αυτό δηλ. πού στην Ελλάδα τώρα θάχει και ή κουτσή Φατμά.

»Υ.Γ. Διότι ή αίτησή μου να άπαλλαγω από μια παλιά διάκριση δεν έγινε για να έπωμισθω άλλην καινούργια, και για να μην έρεθίζω με το πρόσωπό μου δημιουργός πράμα, παρακαλώ όλως ιδιαίτέρως να μου έπιτραπεί ή τήρηση της άνωνυμίας.

» Σημείωση «Φιλολογικής Καθημερινής». ή «Καθημερινής» άπλως: είναι γνωστός συγγραφέας και - το κυριότερο εδώ - έμπειροπόλεμος. Είναι μάλιστα ό μόνος έμπειροπόλεμος Έλληνας της ηλικίας του».

Η έπιστολή δεν κρίθηκε δημοσιεύσιμη, δεν δημοσιεύτηκε.

καναν Έλληνες ώστε να ολοκληρωθεί τό Εικοσιένα. Αυτό, κύριοι, είναι λιποταξία. «Ακούσια», θά μου πείτε. Είναι φανερό ότι δέν ντρέπεστε.

Δέν συνεννοοῦμαι. Κατέφυγα λοιπόν ἀπεργός στην ἄκρη καί βαράω τή φόρμιγγα μέ ὀργή, εὐθυμη ἔστω, καί μόνο πίνοντας (μέχρι βρασμοῦ). Ξέχασα τό νερό. (Αὐτό δέν ἐνθουσιάζει τά λίγα πρόσωπα πού συνδέονται ἐνοχα μαζί μου. Τό ξέρω βέβαια κι ἐγώ ἄδιότι ὅσοι πίνουν θά πεθάνουν. Ἀλλά εἶμαι περιέργος νά δῶ τή συνέχεια μέ ὅσους δέν πίνουν), «θ' ἀλλάξω ιδιότητα», εἶπα. Ὁ Τσίρκας χαμογέλασε πάνω σ' αὐτό, ειρωνικά βεβαίως. Ἐγώ σημείωνα: «Συγγραφέας ὅλο καί λιγότερο, κάθε μέρα καί λιγότερο», καί ἀνέθεσα στόν ἑαυτό μου νά γίνει. Ἐτσι κι ἀλλιῶς ἀπεργοῦσα - δέν ἔγραφα. Εἶχα βέβαια γράψει. (Ἀλλά διαβάστηκα μέ ἀνοίκειο τρόπο). Καλά καλά δέν καταλάβαινα γιατί ἐξακολουθοῦσα νά βρίσκομαι. Μία σκέψη καί ἕνα γεγονός εἶχαν φέρει σ' αὐτό. Ἡ σκέψη: «Μοῦ φαίνεται ὑποτιμητικό νά ζεῖ κανεῖς ὅλα τά χρόνια "πού τοῦ δίνει ὁ θεός", νά κάνει δηλαδή ὅ,τι κι ἡ κότα, καί μάλιστα νά κοιτάζει πῶς θά ζήσει καί περισσότερα, εἶναι ὅμως καί ἀνθυγιεινό, σέ περίοδο πληθωρισμοῦ τῆς ζωῆς. Αὐτό ἴσως νά παράγει τόν καρκίνο - ἂν τουλάχιστον ὁ καρκίνος εἶναι πληθωρισμός κυττάρων. Ἴσως ὑπάρχει ἰσορροπία μεταξύ τοῦ ἐσωτερικοῦ καί τοῦ ἐξωτερικοῦ περιβάλλοντος τοῦ ἀνθρώπου, κάποια ἀναλογία. Ἴσως λοιπόν ὁ καρκίνος νά εἶναι ἀντίδραση τοῦ βιολογικοῦ ἀτόμου στόν ὑπερπληθυσμό, στό συνωστισμό ἔστω. Ἐχω ἐννοήσει τί τρέχει στόν κόσμο (πράγμα ἀσήκωτο καί πού θέλει δρακόντια μυαλά γιά νά τό σηκώσουν) καί λυπᾶμαι γι' αὐτόν. Ὁπωσδήποτε ὁ ἀνθρώπος δέν εἶναι καλά. Τό ἀκράτητο γεννοβόλημά μου φαίνεται κτηνωδία καί ἡ προσήλωσή του στή ζωή - μέ τήν ἰατρική της - δουλοπρέπεια. Μοῦ εἶναι ἀκατανόητο νά μήν ἔχει θεσπιστεῖ διεθνῶς νόμος πού νά ἀποφαίνεται ὅτι ὅποιος ζήσει περισσότερο ἀπό τόν Σωκράτη εἶναι σκουπίδι. (Ἐλπίζω ὅτι ὁ Σωκράτης εἶναι τό ἀξεπέραστο ἀκόμη ὄριο γιά τούς Έλληνες - καί, ἄρα: γιά τούς ἀνθρώπους. Ὁ χριστιανός, ὁ μονοθεϊστής ἀκριβέστερα, καί ὁ μαρξιστής θά διαπιστώνουν, διότι τούς ἔρχεται κουτί, μεταρσίωση τῶν Ἑλλήνων ἀπό μέρος μου. Εἶναι νά βλαστημάει νά γαμωσταυρεῖ, κανεῖς πού δέ γεννήθηκα Τοῦρκος γιά νά μπορῶ μέ κάθε ἄνεση νά λέω: Παιδιά, ἄλλο ἀνθρώπος, ἄλλο Έλληνας. Ὁ ἀνθρώπος εἶναι ἡ τετραγωνική ρίζα τοῦ Έλληνα καί κάθε ἀνθρώπος πού ἔγινε Έλληνας - διότι αὐτό γίνεται, Έλληνας εἶναι ὁ μετέχων τῆς ἐλληνικῆς παιδείας Έλληνας, Γερμανός, Ἀφρικανός, Ἰάπων κι Ἀγγλος - Γάλλος - Πορτογάλλος (ὁ Ἰσοκράτης ἀξιώθηκε νά τό πει αὐτό) - ἔγινε ἀνθρωποστό-τετράγωνο. Ὁ ἀνθρωποστό-τετράγωνο εἶναι ἀνθρώπος τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἀγχιβασίας: αὐτός, πού γεννιέται ἀπό μία κοιλιά γιά νά μπεῖ σέ κοιλιά - καί τό διαπιστώνει. Λύνει τό αἶνιγμα γιά νά δεσμευτεῖ (κυριολεκτῶ), ἀπό νέο - τό ἴδιο τό δικό του. Οἱ ἀπόπειρες τοῦ Πλάτωνα, τοῦ Χριστοῦ ἀπό τή Ναζαρέτ [τοῦ Παύλου] καί τοῦ Μάρξ, σκόπευαν νά ξεπεράσουν τόν ἐλληνικό ἀνθρώπο: Τόν ἀγχιβάτη: Τόν τραγικό. Οἰκτρά ἀπέτυχαν, διότι δέν ἐπενέβησαν στον τρόπο παραγωγῆς τοῦ νοήματος - στή γλώσσα. ("Ἄν ἔτσι ἐξακολουθήσουμε νά μιλάμε, ἔτσι θά ἐξακολουθήσουμε καί νά εἴμαστε") εἶπε ὁ Μίδας [αὐτό τό βιβλια-

ράκι]). Και αυτό μέν είναι τό κοινό στούς τρεις και κύριο αίτιο τῆς ἀποτυχίας. Ὑπάρχουν και χαρακτηριστικά αίτια. Ὁ Χριστός - Παῦλος ἐπεδίωξε τήν ἐν λόγῳ ὑπέρβαση μέ τό νά ἀπαιτεῖ ἀλλαγὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ μονομερῶς περιβάλλοντος τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Μάρξ - Ἐνγκελς -Λένιν τήν ἐπεδίωξε μέ τό νά ἀπαιτεῖ ἀλλαγὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ μονομερῶς περιβάλλοντος τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Σωκράτης - Πλάτων, πού εἶναι ἡ ἑλληνική και πρώτη ἀπόπειρα, ἀξίωσε ἀλλαγὴ ἐκατέρωθεν τοῦ ἀνθρώπου (δέ σᾶς φαίνεται κανονικό;) τόσο στό ἐσωτερικό ὅσο και στό ἐξωτερικό του. Ἀλλαγὴ δηλαδή μέ ἀναλογίες. Εἶναι ἡ μόνη ἀπόπειρα μέ μέλλον - κι ἄς εἶναι ἡ ἀπόπειρα μέ τό μέγιστο παρελθόν. (Μά δέν εἶναι κι αυτό μία ἀναλογία;»).

Αὐτή ἦταν ἡ σκέψη, ὅσο μπόρεσε νά ἀναπτυχθεῖ, σάν σημείωση στή Συν - ἐν - τευξη. Τό γεγονός τώρα: Τό γεγονός ὅμως δέν ἀφορᾷ τό κοινό.

Εἶπα ὅτι βρέθηκα μέ τό τρίχορδο νά ταιριάζω τραγούδια - και εἶπα πῶς αυτό. Ἐκτός ἂν τό κάνω για τούς φίλους μου ἢ κρυφά για μένα τόν ἴδιο, δέν εἶμαι τό κατάλληλο πρόσωπο γι' αυτό πού κάνω. Δέν ἔπρεπε ἐγώ νά τό κάνω αυτό, ἀλλά οἱ ἀρμόδιοι. Οἱ ἀρμόδιοι ὅμως βρίσκονται σέ σύγχυση ἀρμοδιοτήτων, και λάθος δρόμο. Εἶναι φάλτσοι. Ὅλη ἡ Ἑλλάδα παιδεύεται μουσικοχορευτικά ἀπό φάλτσους. Μᾶς κάνουν μουσική μέ πόδες, μέ ἄρσεις και θέσεις (ποδῶν). Τά πόδια ὅμως μᾶς τᾶχουνε κόψει, για νά καθόμαστε ἀπλῶς νά τούς ἀκοῦμε. Δυστυχία. Ἐγώ νομίζω, μέ ἕξη πιά χρόνια προσπάθεια μονομάχου, ὅτι εἶμαι σέ θέση ἢ νά χάσω και τούς ὑπόλοιπους φίλους μου - τό φῶς και τόν κόσμο -, ἢ νά ζητήσω (μέ γνώμονα τό μουσικό συμφέρον τῶν λαῶν και μάλιστα τῶν Ἑλλήνων [τό κυρίως δηλαδή συμφέρον τους, ἀφοῦ πρόκειται περί τοῦ νά διασώσουμε τήν ποικιλία]), ἐπανάσταση-ἀπό-πιό-πολύπλοκη-ἀποψη και, πρὸς τοῦτο, «ὀργάνωση» στά λαϊκά μουσικά μέσα. Εἶπα μονομάχου τήν προσπάθειά μου - γιατί κανείς, μέ μία ἐξαίρεση: τόν Γιώργο Πολύζο - δέν μέ ἐμπιστεύτηκε σέ τούτη δῶ τήν ἀλλαγὴ πλευροῦ πού ἐπιχειροῦσα, παρά μέ δυσφορία και ἀποτροπιασμό μου τό καταλόγισαν. Ζητοῦσαν βιβλία. Και μόνο οἱ ἀνταγωνιστικοί και οἱ ζηλόφθονοι ἦταν μέ τή χαρά στά μύχια. Ἀλλά, τώρα πού τό θυμᾶμαι, ἐνθαρρυντικός ὑπῆρξε - και μάλιστα για τόν τρόπο μου νά ταιριάζω τραγούδια - ὁ Νότης Μαυρουδής. Ὁ τρόπος αὐτός ἄλλωστε προέκυψε ἀπό τίς ἕξις διαπιστώσεις:

α) Ἄν δέ βρεθοῦν τά λόγια του τραγουδιοῦ, τό τραγούδι δέ βρίσκει τά λόγια του. (Ὅταν, λοιπόν, δέν ἔχουμε κάτι νά ποῦμε, εἶναι φάλτσο πείσμα νά μελοποιοῦμε παρ' ὄλ' αὐτά. Κι ὅταν, αὐτοί πού μελοποιοῦμε, μελοποιοῦμε τά ἴδια μας τά λόγια κι ὄχι τά λόγια τῶν ἄλλων, τό τραγούδι - τό λαϊκό ἐννοεῖται - ἔχει περισσότερες πιθανότητες νά «πήξει» κι ἔτσι νά χρησιμεύσει).

β) Λαϊκό ἄσμα πού δέν τό ταιριάζει ὀργανοπαίκτης λαϊκοῦ ὀργάνου, εἶναι ματαιοπονία. Τό περισσότερο πού μπορεῖ ὁ Μάνος Χατζηδάκης εἶναι νά ἐκτοξεύσει τά ὄνομα τῆς Ἑλλάδος μέχρι τή Ν. Ὑόρκη (και αυτό μέν εἶναι προσφορά, ἀλλά σέ ἄλλον τομέα). Δέν μπορεῖ ὅμως νά τό ἐκτοξεύσει μέχρι... τόν Πειραιά.

γ) Λαϊκός οργανοπαίκτης πού ταιριάζει ἄσμα (λαϊκό) χωρίς τή βοήθεια ὀρχηστή, ἐκτός - ἴσως - ἂν εἶναι ὀρχηστής δεινός ὁ ἴδιος, θά ξωκοίλει.

δ) Λαϊκό ἄσμα πού ποιήθηκε μέ τόν οικεῖο τρόπο - ἀπό λαϊκό οργανοπαίκτη καί μέ τή συμμετοχή ὀρχηστή - πού δέν ἐπιστρέφεται ὅμως γιά κάποιο διάστημα στό λαό καί στό χρόνο (ἀπ' ὅπου ἀντλήθηκε, κι ὅπου ἀνήκει), ὥστε νά τοῦ ἐπενεχθοῦν οἱ ἀπαραίτητες διορθώσεις ἀπό τή χρήση πού θά τοῦ γίνεи στήν πίστα τοῦ χοροῦ, καί σπεύδει - ἐπειδή ἀπλῶς κήλει τά ὦτα - στή φωνογραφική ἔταιρία, θά βγεῖ ἄπηκτο καί σπασμωδικό.

Δέν πρέπει λοιπόν νά βγάζουμε δίσκους μέ τό παραμικρό. Εἶναι καλύτερα αὐτό νά τό ἐμπιστευθοῦμε στους ἀπειράριθμους ναούς τοῦ Κυρίου ὑμῶν κι ἐδῶ πρέπει νά θυμηθῶ τόν ἐκδότη τοῦ «Σήματος», πού ἐπίσης δέν ἐνοχλήθηκε ἀπό τίς ἀποφάσεις μου καί μάλιστα θέλησε - τό 1975 - νά ἐκδώσει σέ δίσκο τά τραγούδια μου. Εὐτυχῶς - σύμφωνα μέ τά κατοπινά συμπεράσματά μου - εὐτυχήσαμε νά ἀτυχήσουμε καί ὁ δίσκος δέν ἔγινε. Δέν πρέπει νύ βγάζουμε σέ δίσκο ἀδοκίμαστα τραγούδια καί μακάρι, τά λαϊκά καί τά δημοτικά μόνο νά εἶχαν ἄδεια κυκλοφορίας. Τό τετραχορδο «μπουζούκι» θά ἔπρεπε νά ἀπαγορευθεῖ διά νόμου καί στή θέση αὐτῆς τῆς ἀπαγόρευσης νά ἐπιτραπεῖ ἀμέσως ὁ φόνος - ἡ μοιχεία τουλάχιστον - ἂν τό ὀρθό δέ ἦταν νά μήν ἀπαγορευεῖται τίποτα.

Ξέχασα, εἶπα, νά γράφω. Ἀλλά δέ θά ξεχάσω νά εἶμαι εὐτυχῆς καί πολύ εὐγνώμων στό Διονύση Σαββόπουλο πού δέησε νά μ' ἀκούσει καί ἀκολουθῶς νά μοῦ ἐμπιστευθεῖ λίγη ὥρα ἀπό τό φετεινό πρόγραμμα του ὅπου δύο, ἢ τρεῖς, φορές τή βδομάδα θά παρουσιάζω 12 ἀπό τά τραγούδια μου πού ἤδη πήξανε κάπως. Εἶναι ὅλα σέ ρυθμό πού σκοντάφτει, ὅπως οἱ ρυθμοί τοῦ Ἰπώνακτα, 9/8 καί 9/4 σ' αὐτή τήν περίπτωση. Τά τρία ἀπ' αὐτά, δέ βρῆκαν ἀκόμη ὅλα τους τά λόγια. Τά ὑπόλοιπα ἑννέα χωρίζονται σέ ἑπτά λοιδωρίες, σκωπτικά ἢ περιπαιχτικά καί δύο λυρικά. Πρός τό παρόν θά παίζονται σέ ἕνα μόνο κούρδισμα τοῦ τρίχορδου: αὐτοῦ πού ἐπικράτησε - ἀλλ' αὐτό γιά τεχνικούς κυρίως λόγους, καί μόνο πρὸς τό παρόν. Ὁ ρυθμός ἑνδεκα ὀγδοα, ἢ τέταρτα, πού ἐπεξεργάζομαι, θά ἀποσιωπηθεῖ γιὰτί δέν ἔπηξε ὀρχηστικά ἀκόμη. Τά βαφτιστικά ὀνόματα τῶν παιδιῶν πού θά παίζουμε εἶναι: Θόδωρος, Κατερίνα, Ρίκι, Κώστας, Γιάννης, Χαρίλαος, Βασίλης καί ὁ γράφων.